

Kohandel

”En typisk lösning i svensk politik”

Political horse trading

”A typical solution in Swedish politics”

Oscar Kjell

Title: Political horse trading

Subtitle: "A typical solution in Swedish politics"

Author: Oscar Kjell

Examiner: Anders Fröjmark

Tutor: Fabian Persson

Subject: History IV

Level: G2E

Course code: 2HIÄ06

Abstract

The purpose of this essay is to study the political horse-trading in 1933 have laid the foundation for political bloc solutions and have become a common occurrence in Swedish politics. Both the political horse-trading in 1933 and the bloc agreement in 1992 where solutions to help the nation out of severe economic crises, reduce unemployment and avoid extra election.

The high unemployment in the 1990s affected a generation who now had something in common with their grandparents who lived through the 1930s.

This essay describes the selected newspapers reporting on both the political horse-trading in 1933 and the bloc agreement in 1992 in Kalmar. This essay also describes the selected parties view of the two agreements in Kalmar.

Keywords: Financial crises, unemployment, minority government, political horse-trading, Socialdemokraterna, Bondeförbundet, Lewins game-theory.

Nyckelord: Finanskris, arbetslöshet, minoritetsregering, kohandel, Socialdemokraterna, Bondeförbundet, Lewins spelteori

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Syfte och frågeställningar.....	6
1.2 Metod och teori.....	7
1.3 Material och avgränsningar.....	8
1.4 Forskningsläge.....	9
2. Bakgrund	10
2.1 Före valet 1932.....	10
2.2 Valresultatet 1932.....	11
2.3 Kohandeln 1933.....	12
2.4 Sammanfattning av kohandeln	15
2.5 Före riksdagsvalet 1991	15
2.6 Valresultatet.....	17
2.7 Överenskommelsen.....	19
2.8 Sammanfattning av överenskommelsen 1992.....	21
3. Hur Bondeförbundet och Socialdemokraterna i Kalmar skrev om kohandel	22
3.1 Bondeförbundet i Kalmar	22
3.2 Socialdemokraterna i Kalmar.....	23
4. Hur de utvalda dagstidningarna skrev om kohandeln 1933	24
4.1 Ölandsbladet	24
4.2 Sammanfattning av Ölandsbladet 1933.....	28
4.3 Östra Småland.....	29
4.4 Sammanfattning av Östra Småland 1933	33
5. Hur centerpartiet och socialdemokraterna i Kalmar skrev om överenskommelsen 1992 ..	34
5.1 Centerpartiet i Kalmar.	34
5.2 Socialdemokraterna i Kalmar.	35
6. Hur de utvalda dagstidningarna skrev om överenskommelsen 1992	35
6.1 Ölandsbladet.....	35
6.2 Sammanfattning av Ölandsbladet 1992.....	38
6.3 Östra Småland	38
6.4 Sammanfattning av Östra Småland 1992	41
7. Didaktik	42
8. Avslutning	44
Källförteckning	47

1. Inledning

Den nybildade minoritetsregeringen med statsministern i spetsen hamnade genast i svårigheter. De borgerliga slöt sig samman i riksdagen och inget blev gjort. Statsministern hoppades på kontakter över blockgränsen. Samtalen gick trögt och tillsist spelade han ut sitt starkaste kort, nämligen nyval, eller extraval som den svenska termen lyder. Då hände plötsligt saker. Snart kom en kompromiss till stånd, som skulle bli epokgörande. Nyheten blev kraftfull och kritiken var hård. Regeringen hade genom kompromissen skaffat sig en stark ställning tyckte man och det talades om ”totalitär parlamentarism i motsats till demokratisk”.

Det här hade kunnat vara en sammanfattning över de senaste månadernas politiska oreda i Sverige 2014, en minoritetsregering som förlorar budgetomröstningen, en statsminister som talar om nyval och tillslut en blocköverskridande överenskommelse daterad den 27 december 2014, som gick under namnet *Decemberöverenskommelsen(DÖ)*. Uppgårelsen har kallats odemokratisk och sägs strida mot parlamentariska principer. Politiken sägs ha satt sig över folkviljan.

Den inledande beskrivningen handlar inte om Decemberöverenskommelsen 2014 utan om en klassisk kompromiss i svensk politik, den så kallade kohandeln 1933 mellan Per Albin Hanssons socialdemokratiska regering och Bondeförbundet anført av Axel Pehrsson i Bramstorp som gick bakom ryggen på sin partiledare Olof Olsson, då han slöt avtalet.

Dick Harrison, professor i historia vid Lunds universitet, har skrivit i sin krönika i *Svenska Dagbladet*: "Kohandel lade grunden för den svenska modellen" och han fortsätter: Ordet kohandel är en svensk översättning av tyskans Kuhhandel, kreaturshandel, som syftar på politiska överenskommelser där partier som egentligen är motståndare försöker komma överens genom att ge varandra fördelar. Svensk 1930-tals politik kännetecknades av så kallad kohandel.¹

Skillnaderna då och nu är naturligtvis stora. DÖ gäller politikens former, valet av statsminister och budgetbesluten. Kohandeln 1933 gällde konkreta åtgärder. Socialdemokraterna fick stöd för att mildra depressionens förödelse i utbyte mot en skyddstillspolitik och jordbruksvänlig politik. 1933 var det ett borgerligt parti som gjorde upp med socialdemokraterna, 2014 var det fyra av fyra borgerliga partier som kom överens med socialdemokraterna och Miljöpartiet.

Men beröringspunkterna är ändå värda att begrunda. Per Albin och Axel Pehrsson ville få ett slut på det parlamentariska kaos som pågått under en längre period. Överenskommelsen visade att politikerna försökte ta ansvar. Kompromissen visade sig senare även ha gett effekt på att samarbetet

¹ Svenska Dagbladet, <http://www.svd.se/kohandel-la-grunden-for-den-svenska-modellen>, 2015, Hämtad: 2016-01-06

fungerat väl. I valet 1936 ökade socialdemokraterna kraftigt och Bondeförbundet marginellt. De bilade koalition.

Syftet med 2014:s överenskommelse var att isolera Sverigedemokraterna. Kompromisser och samarbete är nödvändiga beståndsdelar i en fungerande demokrati.

De sex partier som står bakom DÖ fick 77 procent av rösterna i valet 2014. DÖ blev en överenskommelse mellan blocken för att begränsa Sverigedemokraternas inflytande och för att undvika extraval. DÖ var de sex partiernas gemensamma svar på en parlamentarisk utmaning som Sverige aldrig tidigare ställts inför. Sverigedemokraterna med 12,9 procent av rösterna hotade att fälla varje regering som inte hörsammar partiets krav i en bestämd fråga. Det kan finnas skäl att påminna om hur Per Albin Hansson på 1930-talet motiverade sitt kritiserade samarbete med Bondeförbundet. Samarbete är påpekade Per Albin, särskilt angeläget när ”demokratiska och parlamentariska styrelseformer trängts undan eller hotas av diktatoriska”.²

Efter kohandeln den 27 maj 1933 kom blocköverskridande lösningar i stora frågor att bli allt vanligare. Det fanns under dessa decennier en strävan efter breda och hållbara överenskommelser. Detta uteslöt dock inte hårda politiska konfrontationer såsom planhushållningen på 1940-talet, om pensionerna på 1950-talet, om löntagarfonderna på 1970-talet och om den ekonomiska krisen på 1990-talet.³

Decemberöverenskommelsen fångade mitt intresse att skriva en uppsats om blocköverskridande överenskommelser som skett i Sverige. Decemberöverenskommelsen kom till efter att Sverigedemokraterna, hösten 2014, fällde regeringens budgetförslag. SD valde istället att rösta på alliansens budget och därmed orsakade de en akut regeringskris. SD hotade också med att man skulle rösta ner varje budget framöver som inte stödjer SD:s invandringspolitik. Det skulle innebära en regeringskris varje år vid budgetomröstningen och det skulle därmed bli svårt att regera landet. DÖ innebar att ett nyval kunde undvikas. DÖ var tänkt att gälla fram till valet 2022 men överenskommelsen fick hård kritik.

Vid kristdemokraternas riksting i Västerås, i oktober 2015, röstade medlemmarna för att överge DÖ och körde därmed över sin partistyrelse. Efter Kd:s beslut övergav snart alla borgerliga partier DÖ och överenskommelsen föll samman.⁴

² Sydsvenskan, Ohlsson, Per T, <http://www.sydsvenskan.se/opinion/per-t-ohlsson/decemberoverenskommelsen-kohandel-for-var-tid/>, 2015, hämtad: 2016-01-07

³ Sydsvenskan, Ohlsson, Per T, <http://www.sydsvenskan.se/opinion/per-t-ohlsson/lage-for-kohandel/>, 2013, hämtad: 2016-01-07

⁴ Aftonbladet, <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article20925493.ab>, 2015, Hämtad: 2016-01-07

I efterföljande underrubrik kommer uppsatsens syfte och frågeställningar att presenteras. Under 1.3 presenteras uppsatsens metod och teori, som följs upp av material och avgränsningar. Under materialet diskuteras även problem som uppstått under arbetets gång. Därefter kommer det presenteras tidigare forskning som också fördjupat sig i kohandel och blocköverskridande överenskommelser. Kapitel 2 är ett bakgrundskapitel som kommer presentera bakgrunden till kohandeln 1933 men även bakgrunden till den blocköverskridande överenskommelsen 1992. Kapitlen 3 till och med 6 innefattar huvuddelen av uppsatsen. I kapitel 3 kommer det diskuteras och presenteras hur partierna, Bondeförbundet och Socialdemokraterna, i Kalmar skrev om kohandeln 1933. I kapitel 4 kommer det presenteras ett antal artiklar från *Ölandsbladet* och *Östra Småland* för att se hur de skrev och såg på kohandeln 1933.

Kapitel 5 tar upp om hur Centerpartiet och Socialdemokraterna i Kalmar såg på den blocköverskridande överenskommelsen 1992. Det avslutade kapitel som innefattar huvuddelen, kapitel 6, kommer presentera hur dagstidningar *Ölandsbladet* och *Östra Småland* skrev om överenskommelsen 1992.

Kapitel 7 är ett didaktiskt kapitel där det kommer diskuteras hur kohandeln 1933 och överenskommelsen 1992 kan läras ut i skolan med hjälp av dagstidningar. Detta kommer följas upp med ett avslutade kapitel där jag ska försöka ge svar på frågeställningarna och komma fram till ett resultat.

1.1 Syfte och frågeställningar

Uppsatsens syfte är att i första hand undersöka hur kohandeln 1933 togs upp i partiernas årshandlingar och årsrapporter i Kalmar samt i dagstidningarna *Östra Småland* (socialdemokratisk) och *Ölandsbladet* (centerpartistisk), men även se hur överenskommelsen 1992 belystes i de utvalda dagstidningarna.

I föreliggande uppsats avses att besvara följande frågeställningar,

- * Vilka frågor fokuserade de utvalda tidningarna på?
- * Vilka likheter respektive skillnader kan ses 1933, 1992 och 2014?
- * Vad fick de olika överenskommelserna för politiska konsekvenser?
- * Hur använder dagstidningar från 1992 sig av kohandeln 1933 i sin rapportering av blocköverskridande överenskommelser?

Med hjälp av dagstidningarna *Östra Småland* och *Ölandsbladet*, material från Folkrörelsearkivet, Skolverket samt en rad didaktiska böcker ska uppsatsens frågor besvaras.

1.2 Metod och teori

Under uppsatsens gång har jag använt mig av en induktiv metod, som även kan kallas en kvalitativ metod. En kvalitativ metod är att man samlar information, analyserar och tolkar informationen för att sedan dra en slutsats.

Anders Florén och Henrik Ågren förklarar i boken, *Historiska undersökningar - Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*, att metoden är ett redskap för sökandet till ett svar på sina frågeställningar. Florén och Ågren förklarar att en kvalitativ metod är detsamma som att tolka källmaterialet.⁵

När det kommer till att tolka och undersöka källmaterialet förklarar John Tosh i boken, *Historisk teori och metod*, att materialet måste sökas noggrant och även på sidospår och osannolika ställen. Tosh förklarar även att undersöka olika slags källmaterial är en form av metod men kan även kallas bevismaterial som är ett hjälpmedel för att svara på frågeställningarna.⁶

Uppsatsen består även av en komparativ metod. Florén och Ågren förklarar att med en komparativ metod menas att man jämför liknande studier som berör samma ämne, både för att hitta likheter men även skillnader.⁷

Den teori som tillämpats i uppsatsen är Leif Lewins spelteori som är hämtad från Lewins bok *Ideologi och strategi - svensk politik under 130 år*. Spelteorin förklarar varför det blev en överenskommelse mellan socialdemokraterna och Bondeförbundet 1933. De två viktigaste frågorna för överenskommelsen var expansionistisk arbetslöshetspolitik och jordbruksprotektionism. Lewin förklarar på följande sätt:

x = expansionistisk arbetslöshetspolitik

-x = avslag på expansionistisk arbetslöshetspolitik

y = jordbruksprotektionism

-y = avslag på jordbruksprotektionism

⁵ Florén, Anders, Ågren, Henrik, *Historiska undersökningar - Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*, s. 55

⁶ Tosh, John, *Historisk teori och metod*, s. 131

⁷ Florén, Anders, Ågren, Henrik, *Historiska undersökningar - Grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*, s. 36

Lewin förklarar att resultatet, enligt majoritetsregeln, skulle bli -x och -y. Lewin visar vidare beteckningar på möjliga kombinationer:⁸

$$xy = M$$

$$-xy = N$$

$$x-y = O$$

$$-x-y = P$$

Lewin skriver sedan att rangordningen, M, N, O och P kan variera. Genom att ändra rangordningen, till viss mån, kan två aktörer samarbeta för att förbättra situationen. Det svar som den spelteoretiska analysen ger är att det förelåg variation i preferensordningarna och osäkerhet i den förväntade majoritetslösningen. Genom samarbete om en annan majoritetslösning kunde två partier förbättra sina ställningar.⁹

Lewin menar att en kohandel innebär att frågor byts med varandra och att man därmed får igenom den fråga man anser vara viktigast och ger efter i den fråga, som motparten sätter främst.¹⁰

1.3 Material och avgränsningar

I och med uppsatsens syfte som är, att främst undersöka hur kohandeln 1933 samt hur 1992 års överenskommelse togs upp i dagstidningar med olika politiska inriktningar, för att göra en jämförande diskussion hur de båda överenskommelserna visar på likheter och skillnader.

För att undersöka de olika dagstidningarna, Östra Småland och Ölandsbladet, så kontaktade jag Kungliga Biblioteket i Stockholm som har en stor volym av dagstidningar på mikrofilm. Kungliga Biblioteket förklarade att Ölandsbladet finns på Borgholms Kommunbibliotek och att Östra Småland finns på Stadsbiblioteket i Kalmar. Utifrån mikrofilmerna har jag försökt analysera och tolka hur de utvalda dagstidningarna tar ställning till kohandeln 1933 och den blocköverskridande överenskommelsen 1992. Från dagstidningarna har jag använt mig av redaktionellt material och nyhetsbyråmaterial. I föreliggande uppsats har jag valt att avgränsa till de två tidningar som nämnts tidigare, Östra Småland och Ölandsbladet. Från början var det tänkt att jag även skulle använt mig av Kalmar Läns Tidning (centerpartistisk). Men under uppsatsens gång var jag tvungen att avgränsa mig på grund av för mycket material och valde därav och lägga Kalmar Läns Tidning åt sidan.

⁸ Lewin, Leif, *Ideologi och strategi - svensk politik under 130 år*, s.192

⁹ Lewin, Leif, *Ideologi och strategi - svensk politik under 130 år*, s.196

¹⁰ Lewin, Leif, *Ideologi och strategi - svensk politik under 130 år*, s.27-28

Dessutom tillstötte problem då jag inte fick tag i Kalmar Läns Tidning för överenskommelsen 1992. Men jag studerade och granskade artiklar ur Kalmar Läns Tidning från överenskommelsen 1933 och kan därav säga att Ölandsbladet och Kalmar Läns Tidning, båda centerpartistiska, tryckte på samma saker. Det skulle enbart blivit återupprepning och resultatet skulle inte förändrats. Dessutom har jag avgränsat tidsperioden från första april till sista juni 1933 och från första september till sista november 1992 på grund av att diskussionerna om dessa överenskommelser var som starkast under dessa månader. På Kungliga bibliotekets webbplats har jag använt mig av Nya Lundstedt som beskriver tidskrifternas politiska tendens på 1900-talet.¹¹

På Folkrörelsearkivet i Kalmar har jag även letat fram material som berör hur kohandeln 1933 och den blocköverskridande överenskommelsen tas upp i partierna, Socialdemokraterna och Bondeförbundet/Centerpartiet, i Kalmar. Även här har jag avgränsat mig till att undersöka rapporter och handlingar för tidsperioden första april till sista juni 1933 och från första september till sista november 1992. Här vill jag även passa på att ge en stor eloge till Folkrörelsearkivet för deras fantastiska arbete med arkivet. Många säger att det är svårt och tar tid att hitta material när man arbetar i arkiv. Men tack vare Folkrörelsearkivets struktur och noggrannhet var materialet lättåtkomligt och gjorde mitt arbete betydligt lättare.

1.4 Forskningsläge

Olle Nyman skrev på 1940-talet två avhandlingar som tar upp mycket om kohandeln 1933. Den ena avhandlingen, *Krisuppgörelsen mellan socialdemokraterna och Bondeförbundet 1933*, berättar om perioden före kohandeln. Nymans syfte med uppsatsen var att beskriva hur processen till kohandeln såg ut. De material som Nyman främst använt sig av är riksdagsprotokoll, politikernas minnesanteckningar men även tidningsmaterial från den perioden.

Nymans andra avhandling, *Svensk parlamentarism 1932-1936: Från minoritetsparlamentarism till majoritetskoalition*, är uppbyggd på liknande sätt som den första avhandlingen. Det tillkommer ingen ny information angående själva kohandeln. Men däremot finns det mer information om tiden innan kohandeln.

Per T Ohlssons, *Svensk politik*, Jan Melins, *Sveriges historia*, Gunvor Grenholm, Jerker Rosén, Sten Carlsson & Jan Cornells, *Från storstrejken 1909 till folkhemspolitik*, Olle Larssons, *Svensk historia*, Leif Lewins, *Ideologi och strategi*, Yvonne Hirdman, Jenny Björkman & Urban Lundbergs

¹¹ Kungliga biblioteket, *Nya Lundstedt*, Hyperlink: <http://www.kb.se/samlingarna/tidningar-tidskrifter/soka/Nya-Lundstedt-tidningar/>

Sveriges historia 1920-1965, Christer Ahlberger & Lars Kvarnströms, *Det svenska samhället 1720-2000: böndernas och arbetarnas tid* och Stig Hadenius, *Svensk politik under 1900-talet: konflikt och samförstånd* har bidragit till ett viktigt källmaterial som givit mig både bredare och djupare förståelse och kunskap för ämnet. Böckerna har även legat till grund för uppsatsens bakgrundskapitel.

2. Bakgrund

2.1 Före valet 1932

Vid en remissdebatt i andra kammaren den 18 januari 1928 lanserade Per Albin Hansson begreppet folkhemmet.

Det goda hemmet känner icke till några privilegierade eller tillbakasatta, inga kelgrisar och inga styvbarn. Där ser icke den ena ner på den andre, där försöker ingen skaffa sig fördel på andras bekostnad, den starke trycker icke ned och plundrar den svage. I det goda hemmet råder likhet, omtanke, samarbete, hjälpsamhet. Tillämpat på det stora folk- och medborgarhemmet skulle detta betyda nedbrytandet av alla sociala och ekonomiska skrankor, som nu skilja medborgarna i privilegierade och tillbakasatta, i härskande och beroende, i rika och fattiga, besuttna och utarmade plundrare och plundrade.¹²

Redan under valrörelsen 1921 hade Per Albin Hansson, som då var politiker i Hjalmar Brantings socialdemokratiska parti, talat om samhället som ett hem för folket. I talet säger Per Albin följande:

Vi går fram icke för att etablera någon arbetarklassens diktatur, icke för att ersätta ett gammalt förtryck med ett nytt. Vi går fram för att på demokratins fasta grund, med stöd av folkets flertal, lyfta upp till likställighet de hittills tillbakahållna samhällsklasserna, för att avskaffa klasserna, för att göra Sverige till ett gott hem för alla svenskar.

Talet togs emot med applåder och ovationer från åhörarna och stärkt av bifallet avslutade Per Albin talet med: ”För ett rättvisans och folklyckans Sverige - leve fosterlandet”.¹³

Per Albin Hansson var en uttalad patriot och avslutade oftast sina politiska tal med ett leverop för fosterlandet. I mitten av 1930-talet vajade den blågula fanan vid socialdemokraternas partimöte,

¹² Ohlsson, Per T, *Svensk politik*, s. 209

¹³ Ohlsson, Per T, *Svensk politik*, s.209-210

vid sidan om de röda fanorna. Per Albins svenska folkhem hade dock sidor som idag bedöms som moraliskt tvivelaktiga. Det var inte alla som var välkomna i det goda hemmet.¹⁴

1930-talet kan beskrivas som ett decennium som formade politiken. Inget annat decennium tycks ha medfört så många händelser och processer som fått så stor betydelse för svensk politik och svenskt näringsliv.¹⁵

Den internationella ekonomiska krisen drabbade Sverige i början av 1930-talet. Exportindustrin minskade och det påverkade produktionen med stor arbetslöshet som följd. Med anledning av minskade exportinkomster minskade den svenska valutareserven. I likhet med många andra stater tvingades Sverige överge guldmyntfoten och penningvärdet fick flyta och blev beroende av förtroendet för regering och riksdag. Den höga arbetslösheten medförde att arbetsgivarna kunde pressa lönerna och det gav upphov till ständiga arbetsmarknadskonflikter med strejker, lockouter och strejkbryteri. I Ådalen dödades år 1931 fem personer av militären i samband med strejkoroligheter. Även finansvärlden påverkades. Finansmannen Ivar Kreuger begick självmord i Paris i mars 1932. Han hade förgäves försökt hindra sitt finansimperium från att krascha. Kreugerkraschen orsakade flera konkurser och många som sparat aktier i dessa företag blev utfattiga över en natt.¹⁶

Valrörelsen 1932 blev intensiv. Affischer och broschyrer trycktes i stora upplagor, bilar transporterade väljare till vallokaler och flera valfilmer producerades. Högerledaren Arvid Lindman reste runt i landet och höll 95 valtal. Per-Albin Hansson hann med ett 50-tal. Radiotjänst sände för första gången valdebatten.

2.2 Valresultatet 1932

Felix Hamrins frisinnade regering lämnade in sin avskedsansökan till kung Gustav V den 19 september 1932. Valresultatet blev ett lyft för socialdemokraterna. Partiet fick inte egen majoritet men med sina 41,7 procent av rösterna fick partiet fjorton nya mandat. Bondeförbundet gjorde också ett bra val och ökade med nio mandat. Den största förloraren i valet var högern med 23,5 procent av rösterna. Partiet förlorade femton platser i riksdagen.

¹⁴ Larsson, Olle, Marklund, Andreas, *Svensk historia*, s. 142-143

¹⁵ Ohlsson, Per T, *Svensk politik*, s. 235

¹⁶ Melin, Jan m.fl, *Sveriges historia*, s.319

Valet resulterade i en socialdemokratisk minoritetsregering med Per Albin Hansson som statsminister. Regeringen tillträdde den 24 september. Ernst Wigforss utsågs till finansminister och Per-Edvin Sköld, ny i regeringen, blev jordbruksminister.

Som sin främsta inrikespolitiska uppgift ansåg regeringen, i sin programförklaring, vara att "finna utvägar till hjälp åt krisens offer" samt komma tillrätta med arbetslösheten.¹⁷

Vid regeringsskiftet 1932 hade arbetslösheten ännu inte nått sin höjdpunkt. Den nåddes 1933 med 187.000 arbetslösa, den högsta siffran i historien. Socialdemokraterna var missnöjda med de så kallade reservarbetena som organiserades av Arbetslöshetskommissionen (AK). Dessa arbeten var lågt betalda och låg under den lägsta grovarbetarlönen. Socialdemokraterna ville i stället ha beredskapsarbeten som skulle ingå i den normala produktionen och betalas med marknadsmässiga löner. Regeringen ville slopa AK och i stället införa en arbetslöshetsförsäkring. Regeringen ville även ta itu med jordbrukskrisen som förvärrats under vintern 1932, som skapat oro bland bönderna. Regeringens arbetslöshetsprogram mötte stark borgerlig kritik. Alla de borgerliga partierna ville ha kvar reservarbetena eftersom de var mindre kostsamma än beredskapsarbetena.¹⁸

Den nya politiken presenterades 1933 i statsverkspropositionen. Regeringen begärde sammanlagt 200 miljoner kronor av riksdagen för krisprogrammets genomförande. 160 miljoner skulle gå till beredskapsarbeten, 40 miljoner till annan arbetslöshetshjälp, på så sätt skulle 90.000 arbetslösa få bistånd. Förslaget hamnade i "välfärdsutskottet" som hade 13 borgerliga representanter och 11 socialdemokratiska. Förslaget väckte hårt motstånd och eftersom de borgerliga var i majoritet var det bara en tidsfråga innan regeringen föll. De tänkte inte vika undan.¹⁹

2.3 Kohandeln 1933

I april 1933 hade jordbruksminister Sköld och finansminister Wigforss inlett förhandlingar, med statsminister Per-Albin Hanssons goda minne, med en grupp bondeförbundare. Dessa delade inte partiledaren Olof Olssons motstånd mot en uppgörelse med socialdemokraterna. Överläggningar skedde ibland privat hemma hos jordbruksminister Sköld. Regeringens tanke var att koppla samman arbetslöshets- och jordbrukspolitiken och på den vägen nå en krisöverenskommelse med Bondeförbundet. Bönder och arbetare var vid denna tidpunkt jämnstora yrkesgrupper, bönder och

¹⁷ Ohlsson, Per T, *Svensk politik*, s. 252-253

¹⁸ Grenholm, Gunvor, Rosén, Jerker, Carlsson, Sten & Cornell, Jan., *Från storstrejken 1909 till folkhemspolitik*, *Från storstrejken 1909 till folkhemspolitik*, s. 199

¹⁹ Hirdman, Yvonne, Björkman, Jenny & Lundberg, Urban, *Sveriges historia. 1920-1965*, s.196

arbetare, hade blivit ett politiskt begrepp. Det var inget lätt arbete de hade framför sig. Socialdemokraterna ville avskaffa Arbetslöshetskommissionen och istället införa en obligatorisk och statlig arbetslöshetsförsäkring. Bondeförbundet motsatte sig detta. Bondeförbundet bedrev en jordbrukspolitik som förordade skyddstullar medan socialdemokraterna förordade frihandel. Tullar kontra frihandel var en stor valfråga på hösten. Förhandlingarna drog ut på tiden och till slut hotade Per Albin med nyval. Ingen av de borgerliga partierna ville detta, allra minst Bondeförbundet. Krisöverenskommelser som i historien benämns kohandeln blev klar den 27 maj 1933. Uppgårelsen innebar en heldel socialdemokratiska eftergifter. Arbetslöshetskommissionen blev kvar. Socialdemokraterna fick acceptera en protektionistisk jordbrukspolitik med en särskild skatt på margarin. Regeringen hade framgång när riktlinjerna för en aktiv krisbekämpning beslutades. Lönerna för offentliga reservarbetena skulle motsvara grovarbetarnas och finansieras med lånade pengar via skatt på förmögenheter.

Olof Olsson som varit bondeförbundets ledare sedan 1929 stod ensam och förödmjukad. Han ersattes av Axel Pehrsson i Bramstorp som varit drivande för att få till stånd överenskommelsen med socialdemokraterna. Bland övriga borgerliga partier var missnöjet och bitterheten stor mot kohandeln. Den stora förloraren var högern. Flera frisinna riksledamöter anslöt sig till uppgörelsen. Per Albin hade säkrat en stabil riksdagsmajoritet för regeringens krispolitik. Kohandeln var en av 1900-talets viktigaste överenskommelser i Sverige. Hur mycket den mildrade depressionen är svårt att säga.²⁰

Uppgårelsen var originell eftersom det var ett konsumentparti (socialdemokratin) som samverkade med ett producentparti (Bondeförbundet). Socialdemokraterna hade ju tidigare förespråkat frihandel som gav lägre matvarupriser. I och med krisuppgörelsen gick man över till en mer protektionistisk linje med högre tullar på vissa importvaror t.ex. margarin, på så sätt blev det svenska smöret mer konkurrenskraftigt.

Kohandeln skulle få stor betydelse på flera områden:

För det första bröts den borgerliga fronten mot socialdemokratin i riksdagen; blockpolitiken upplöstes.

För det andra fick socialdemokratin genom samarbetet med Bondeförbundet ett säkert parlamentariskt underlag; regeringsmakten förstärktes, minoritetsregeringarnas period var över.

För det tredje bidrog krisöverenskommelser till att ta vinden ur seglen för fascistiska strömningar i Sverige. Kohandeln demonstrerade att även demokratin kunde visa handlingskraft. Det parlamentariska systemets legitimitet stärktes. Fascisternas propaganda mot den svaga och handlingsförlamade demokratin förlorade trovärdighet.

²⁰ Ohlsson, Per T, *Svensk politik, s.258*

För det fjärde lade kohandeln tillsammans med krispolitiken grunden för socialdemokratins långvariga maktinnehav. Väljarna fick förtroende för socialdemokratins förmåga att sköta Sveriges ekonomi. Forskning har visat att krispolitikens betydelse för konjunkturuppgången 1933/34 var begränsad: den internationella konjunkturuppgången och valutapolitiken betydde mer, men krispolitiken skapade en optimism om framtiden som var betydelsefull.²¹

Genom kohandeln, med vissa eftergifter till bönderna, byggde socialdemokratiska regeringen upp en parlamentarisk majoritet för sin krispolitik som ett led i att bekämpa arbetslösheten. Finansminister Wigforss menade att krisinsatser som främjade konsumtion och efterfrågan var viktigare än åtstramning. Den skyhöga arbetslösheten stod i centrum. Regeringen skapade mängder av arbetstillfällen såsom bostadsbyggande och elektrifiering av stambanenätet.

Planen var att stimulera ekonomin genom ökad köpkraft hos vanligt folk.²²

Jordbruksminister Per Edvin Sköld i Per Albins regering hade genomfört mjölkregleringen som en av sina första åtgärder. Överenskommelsen i maj 1933 innebar att spannmålsregleringen fortsatte, betodlarna fick stöd liksom djurproduktionen. Det infördes prisstopp på fläsk, kött och ägg. Det infördes även tullhöjningar och importregleringar. Det som väckte mest uppståndelse i tidningarna var det faktum att socialdemokraterna hade accepterat skatt på margarin. Margarinfrågan var känslig och hade varit så i årtionden. "Konstsmöret" hade för fattigt folk blivit en billig ersättning för smör men för smörbönderna var margarinet ett hot. Att beskatta margarinet var ett gammalt krav från Bondeförbundet och nu fick socialdemokraterna gå med på det kravet.

Kohandeln innebar att socialdemokraterna fick slut på vågmästeriet och parlamentarismen fick stadga.²³

Under riksdagsbehandlingen i juni 1933 svarade statsminister Hansson dem som kritiserade Socialdemokraterna och Bondeförbundet för att svika sina vallöften:

Man anklagar oss för att i jordbruksfrågorna ha gått till mötes. Man anklagar Bondeförbundet för att i arbetslöshetsfrågan ha gått till mötes. Posera att vi hade lyssnat till sådana råd och på båda sidor envisats utan att taga hänsyn till dels det faktiska läge, som krisen skapat, och dels önskvärdheten ur demokratins synpunkt att undvika upprivande strider och att åstadkomma samarbete [...] hurudan hade situationen varit idag? Jo, här hade socialdemokraterna, representerande halvdelen av folket, stått i en förbittrad strid med de borgerliga, representerande den andra halvdelen [...] Kalla det handel, kalla det kompromiss: Ni få aldrig något

²¹ Melin, Jan, *Sveriges historia*, s. 332-333

²² Larsson, Olle, Marklund, Andreas, *Svensk historia*, s. 341

²³ Hirdman, Yvonne, Björkman, Jenny & Lundberg, Urban, *Sveriges historia. 1920-1965*, s. 197-198

samförstånd, om ni icke acceptera den naturligaste utgångspunkten för all uppgörelse, nämligen att man skall visa förståelse och hänsyn till varandra och sträva uppriktigt att komma till ett gemensamt resultat.

Men Axel Pehrsson var mer kortfattad i sin sammanfattning: ”Kompromissen har fördelen att vara en god kompromiss”.²⁴

2.4 Sammanfattning av kohandel

Strategiskt innebar kohandeln en skiftning från minoritetsparlamentarism till majoritetsparlamentarism. Kohandeln blev några år senare en koalitionsregering mellan Socialdemokraterna också Bondeförbundet med Per Albin Hansson som ledare. Socialdemokraterna skulle genom olika regeringskombinationer komma att styra landet i fyrtiofyra år.

Genom kohandeln kunde socialdemokraterna ideologiskt börja driva en ny ekonomisk politik. Staten skulle ha ett ansvar för att näringslivet fungerade så effektivt som möjligt under goda tider, så att det gick "för full maskin." Ideologiskt inledde de borgerliga en kritik mot planhushållningen och förordade en liberal marknadsekonomi. Men socialdemokraterna fick ett allt starkare väljarstöd under 1930-talet och fortsatte att bygga på den välfärdsstat som i omvärlden benämnde Sverige som ett land mitt emellan kapitalism och socialism - "Sweden, the middle way."²⁵

Arbetslösheten sjönk under åren som följde och krisstämningen i Sverige lättade. Om det var en följd av den socialdemokratiska krispolitiken eller den internationella återhämtningen diskuteras fortfarande bland historiker och ekonomer. Att kohandeln blev en vändpunkt är det inget tvivel om. Det parlamentariska skyttegravskriget fick ge vika för en blocköverskridande politik.²⁶

2.5 Före riksdagsvalet 1991

Svensk politik höll på att förändras. Väljarna blev allt rörligare med att byta parti. I valet 1991 bytte 30 procent av väljarna parti. I oktober 1990 presenterade moderatledaren Carl Bildt och Folkpartiets Bengt Westerberg en grund för en ny borgerlig regering med riksdagsmajoritet. Centerpartiet ställdes utanför. Bildt och Westerberg pratade om "ett gemensamt ansvar" och presenterade sex punkter för en ny regering som inte skulle präglas av reträtter, dysterhet och kriser. En anslutning till den Europeiska gemenskapen (EG) var ett måste. Skattetrycket skulle minskas, de

²⁴ Ohlsson, Per T, *Svensk politik*, s.258-259

²⁵ Lewin, Leif, *Ideologi och Strategi*, s. 190

²⁶ Larsson, Olle, Marklund, Andreas, *Svensk historia*, s. 341

offentliga utgifterna hållas nere, privat ägande och sparande skulle gynnas, välfärdssektorn skulle öppnas för konkurrens och energipolitiken grundas på förnuftiga beslut. Det borgerliga samarbetsprojektet gick under namnet - Ny start för Sverige. Kristen demokratisk samling (KDS) med Alf Svensson som ledare anslöt sig genast och senare även Olof Johansson Centerpartiet.

Nästa nyhet kom en månad senare i Dagens Nyheter (DN). Industrimannen Ian Wachtmeister och skivbolagsdirektören Bert Karlsson utropade den 25 november att det nu råder det nya tider. Skattetrycket måste sänkas, invandringspolitiken förändras, u-hjälpen till förmån för länder och folk i vår närhet och statliga myndigheter skulle avvecklas, liksom lappisar. De ville registrera ett nytt parti. SIFO:s opinionsundersökning några dagar senare visade att 23 procent av svenskarna kunde tänka sig rösta på ett parti som leddes av Wachtmeister och Karlsson. En tilltagande misstro mot politiker fanns i landet och valåret 1991 hade sex av tio väljare mycket lågt förtroende för svenska politiker. De etablerade partiernas företrädare log överseende, "Svenska folket tar nog det här som ett skämt" sade vänsterpartiets partisekreterare. Wachtmeister och Karlsson benämndes som "typiska missnöjespolitiker" av centerledaren Olof Johansson som inte såg någon fara i att tappa centerväljare. Wachtmeister och Karlsson döptes till greven och betjänten. De presenterade sitt nya parti den 4 februari 1991 och det hette Ny demokrati. Nu ska vi vända upp och ner på politiken sade Ian Wachtmeister.

Valupptakten 1991 handlade till stor del om det ekonomiska läget och den socialdemokratiska finansministern Allan Larsson talade om en "vändpunkt." I sin statsbudget den 23 april 1991 räknade regeringen med att tillväxten skulle ta fart under 1992. Moderaterna bedömde det som bedrägeri. Vinden blåste nu i borgerlig riktning och Carl Bildt blev nu en självklar statsministerkandidat. Statsminister Ingvar Carlsson gick till attack genom att påtala borgerlig splittring. Han undrade hur Bengt Westerbergs generösa biståndspolitik och sociala reformer skulle kombineras med Bildts krav på lägre skatter och vilken roll Ny demokrati skulle få i en borgerlig regering. Med programmet "Ny start för Sverige" gick moderaterna och Folkpartiet in i valets slutskede. Huvudpunkterna bestod av skattelättnader, anslutning till EG så fort som möjligt och löntagarfondernas avskaffande. Socialdemokraterna gjorde en bra slutspurt och spänningen inför valdagen den 15 september 1991 var stor. Spurten kom dock för sent och socialdemokraterna gjorde sitt sämsta val sedan 1928 med 37,7 procent av rösterna.²⁷

Sverige skulle få en ny regering, men en regering som saknade majoritet i riksdagen. På valkvällen skedde en uppmärksam händelse i Svensk Television. Bengt Westerberg, som var

²⁷ Ohlsson, Per T, *Svensk politik, s.521-522*

mycket kritisk till Ny demokrati, framförallt deras syn i flyktingfrågan, efter Jugoslaviens sönderfall, kunde absolut inte tänka sig att sitta i en regering och vara beroende av ett främlingsfientligt parti. När de borgerliga partiledarna i TV-studion fick sällskap av Ian Wachtmeister och Bert Karlsson på valnatten, lämnade Bengt Westerberg studion tillsammans med Olof Johansson, centern, och Alf Svensson, KDS.²⁸

2.6 Valresultat

Inom den borgerliga oppositionen behöll moderaterna sin ledande position och var det dominerande partiet i valen 1991. Ny aktör i valet var Ny demokrati. KDS hade förnyat sig och fick ett bättre gensvar hos väljarna och de bestämde sig för att stödja det borgerliga blocket.

Carl Bildt (M) och Bengt Westerberg (FP) gav i DN ut ett gemensamt program: "Ny start för Sverige" som ville visa att ett regeringsskifte skulle innebära förändringar.

Ny demokrati ansåg också att svensk politik behövde förnyas. Det krävdes "drag under galoscherna" som partiledare Ian Wachtmeister uttryckte det. De borgerliga partierna M, FP, C och KDS förberedde sig för att ta över regeringsmakten. Vid valet 1991 skede stora förändringar, KDS ökade till 7,1 procent och Ny demokrati fick 6,7 procent av rösterna. Det innebar att två nya partier kom in i riksdagen.

Statsminister Ingvar Carlsson lämnade in sin avskedsansökan och efterträddes av en regering ledd av moderaterna med Carl Bildt som statsminister. Ett stort problem för den nya fyrpartiregeringen var att de inte hade majoritet i riksdagen. Frågan var nu hur Ny demokrati skulle agera? Hur hårda krav skulle de ställa? Hur skulle FP förhålla sig?

Regeringen Bildt ville visa handlingskraft. Bildt förordade lägre skatter, förändringar i bidragssystemen och att ägandet spreds ut. Medborgarna skulle ges större valfrihet i ett företagsvänligt klimat. Frågan var hur lyckosam han skulle bli i en tid med stora ekonomiska problem och hög arbetslöshet. Regeringen presenterade ett förslag till omläggning av skattesystemet. De ville avskaffa förmögenhetsskatten och införa sänkt skatt på kapitalinkomst. Även skatt på arv och gåvor skulle sänkas betydligt. Riksdagen beslutade att ge regeringen fria händer att sälja statens aktier i 34 företag med sammanlagt 115.000 anställda. Det motiverades med, att enskilt ägande och fri konkurrens var den bästa grunden för en stark ekonomi. Statens uppgift var inte att driva företag utan i stället ge förutsättningar för tillväxt.

²⁸ Ohlsson, Per T, *Svensk politik*, s. 519-522

Regeringen fick trots detta ändå ingripa i näringslivet då det blev kris inom bankväsendet. Det var första gången på sextio år som stora banker var hotade. I december 1992 fattades beslut om ett statligt bankstöd.²⁹

Valresultatet blev som tidigare nämnts en koalition med fyra partier utan egen majoritet. Bildtregeringen benämns som en fyrklöver. I sin regeringsförklaring betonade Bildt fyra viktiga uppgifter för mandatperioden: EG-medlemskap, återupprätta Sverige som en tillväxt- och företagarnation, valfrihet i välfärden och hållbar miljö.

Regeringen rivstartade och lade fram fyrtiotre propositioner under första året. Socialdemokraterna var chockade efter valresultatet och uttalade att det här inte skulle bli så långvarigt. Ny demokrati slöt för det mesta upp bakom regeringen men lyckades ibland påverka besluten och ”kohandla” i sin position som tungan på vågen. Ny demokrati fick till exempel igenom sänkt turistmoms i utbyte mot att partiet inte gav stöd åt socialdemokraternas förslag om höjt barnbidrag. Löntagarfonderna lades ned, staten avvecklade ägandet i ett flertal bolag, försvaret moderniserades genom inköp av stridsflygplanet JAS Gripen.³⁰

Ny demokrati som nu tagit plats i riksdagen, med 25 riksdagsmandat, var ett högerpopulistiskt missnöjesparti. Lägre skatter, mindre byråkrati och billigare alkohol var viktiga punkter i deras program. Partiet var starkt kritiskt till den svenska flyktingpolitiken. De talade om utlänningar som kom till Sverige för att utnyttja systemet, stjäla och leva rövare. Talen innehöll ibland ett flammande hat, speciellt mot muslimska invandrare.³¹

Det fanns spänningar i det borgerliga lägret. Centern ville stärka miljöpolitiken, avskaffa kärnkraften och sade nej till byggandet av Öresundsbron. Kristdemokraterna hade tagit sig över fyraprocentsspärren och deras viktigaste fråga var vårdnadsbidraget. Den borgerliga regeringen blev beroende av det nya missnöjespartiet Ny demokrati. Regeringen Bildts storslagna planer kom att överskuggas av den ekonomiska krisen.³²

²⁹ Hadenius, Stig, *Svensk politik under 1900-talet*, s.200-206

³⁰ Ohlsson, Per T, *Svensk politik*, s. 523-524

³¹ Larsson, Olle, Marklund, Andreas, *Svensk historia*, s.386-387

³² Östberg, Kjell & Andersson, Jenny, *Sveriges historia. 1965-2012*, s.361

2.7 Överenskommelsen

Den ekonomiska krisen ökade. Priser på fastigheter sjönk drastiskt, investeringarna minskade och industrierna stannade en efter en. Banker och finansbolag gjorde stora förluster. En allvarlig valutakris inträffade sommaren 1992 då utländska finansmän spekulerade mot kronan och drog tillbaka sina investeringar. Riksbanken svarade med att chockhöja marginalräntan till 500 procent för att förhindra kapitalutflödet och rädda kronkursen. Men regeringen tvingades till slut överge den fasta växelkursen och den 19 september blev kronans värde flytande i förhållande till andra valutor. Det innebar en svensk devalvering och kronan sjönk och skrevs ned med 30 procent på kort tid. Tusentals företag gick i konkurs och arbetslösheten växte lavinartat. Denna kris spädades ytterligare på de främlingsfientliga stämningar som Ny demokrati stod för. Det var den värsta lågkonjunkturen sedan 1930-talet, samtidigt som mängder av flyktingar kom från det sönderfallande Jugoslavien. Ny demokrati varnade för att utlänningarna skulle stjäla bidrag, jobb och andra välfärdsfördelar från de krisdrabbade svenskarna. Stämningen var så uppjagad att statsminister Bildt var tvungen att hålla ett TV-tal där han fördömde "rasismens hatfyllda budskap."³³

Regeringen skulle komma att få ännu större problem. Den ekonomiska kris som börjat under 1970-talet och 1980-talet fördjupades ytterligare. Nästan alla västeuropeiska valutor var under press och oron på den internationella marknaden varade mer än ett år. Finland lämnade den fasta växelkursen i september 1992 och strax därefter även Storbritannien och Italien. Trycket mot den svenska valutan blev nu hårt och det var då, som tidigare nämnts, Riksbanken försvarade kronan genom att höja marginalräntan som under en helg låg på osannolika 500 procent. Regeringen och socialdemokraterna kom överens om ett ekonomiskt-politiskt stabiliseringsprogram vilket lättade på trycket.

Banksektorn svajade. Budgetunderskottet och statsskulden skenade. Regeringen och socialdemokraterna var överens om att agera kraftfullt och ha en bred förankring mot krisen. Ny demokrati ställdes utanför överläggningarna. Bert Karlsson hotade med att provocera fram ett nyval om partiet inte fick igenom sina krav. Fyrpartiregeringen med Carl Bildt i spetsen var nu tvungen att söka samverka med socialdemokraterna. Det var unikt eftersom moderaterna fick överge det som kallades "Bohmans princip", vilken innebar att alltid gå emot socialdemokraterna.

Samarbetet var problematiskt eftersom kemin inte fungerade mellan Bildt och Carlsson. Den 16 september ringde Bildt till Carlsson för krisöverläggning. Riksbankschefen hade dragit upp räntan till 500 procent. Torsdagen den 17 september meddelade Bildt och Carlsson att regeringen och

³³ Larsson, Olle, Marklund, Andreas, *Svensk historia*, s.387-389

socialdemokraterna tänkte ingå en uppgörelse för att värna om ekonomin och kronan. Bildt och Carlsson höll en gemensam presskonferens söndagen den 20 september. Riksbankschefen hade ställt krav på besparingar mellan 25-50 miljarder kronor de närmaste åren. Förhandlingarna blev svåra, speciellt när Alf Svensson, KDS, hotade att spräcka förhandlingarna om inte vårdnadsbidraget fick vara kvar. De moderata och socialdemokratiska förhandlarna hade svårt att enas om hur punkterna skulle formuleras. Bengt Westerberg fick agera medlare vid flera tillfällen mellan stridiga viljor.

"En historisk kompromiss" skrev Dagens nyheter i en topprubrik över hela sin första sida den 21 september. En "Typisk svensk lösning" stod det i en kommentar.

Kompromiss- och förhandlingskulturen i svensk politik fick ett brett genomslag. Natten mellan den 21 och 22 september var uppgörelsen klar. Uppgåelsen innehöll långtgående förändringar: karensdag, egenavgift och sänkt ersättning i sjukförsäkringen, höjd bensinskatt, kraftigt minskade bostadssubventioner, höjning av pensionsåldern, bantade försvarsanslag, mindre bistånd, slopad barnbidragshöjning och skärpta villkor för studiemedel. Vårdnadsbidraget sköts på framtiden. Totalt rörde det sig om en budgetförstärkning på 40 miljarder kronor. Båda sidor hade fått ge och ta. Regeringen avstod från flera skattesänkningar som lovats i programmet "Ny start för Sverige". Det berörde bland annat förmögenhets- och arvsskatt. Socialdemokraterna fick acceptera nedskärningar i välfärden. Enligt en Sifundersökning som publicerades i Expressen ansåg 76 procent av svenskarna att krisuppgörelsen var bra. Till en början verkade uppgörelsen fungera men regeringen och Riksbanken fick kapitulera. Statsminister Bildt fällde följande kommentar: "Ett misslyckande ska kallas ett misslyckande." Produktionen sjönk och arbetslösheten steg. Hundratusentals arbetstillfällen försvann. Samtidigt som den ekonomiska krisen förvärrades skedde andra olycksbådande händelser. Flyktingförläggningar brändes ner och skinnskallar härjade på gatorna. Samhället höll på att brista i tolerans och besinning.³⁴

En i praktiken mer långtgående uppgörelse träffades mellan regering och socialdemokrater om en statsgaranti för hela kreditväsendet för att förhindra ett hotande sammanbrott för bankväsendet. Överenskommelser mellan socialdemokrater och moderater är sällsynta i den moderna politiska historien. De visade nu att blockgränserna kunde överskridas i ett akut läge.³⁵

Den 16 september 1992 höjde Riksbanken räntan till otroliga 500 procent. Kort före hade statsminister Bildt uttalat i Financial Times att Sverige hade den ekonomiska krisen under kontroll. Men valuta flödade ut ur landet när marknadens aktörer tog hem sina tillgångar. Syftet med

³⁴ Ohlsson, Per T, *Svensk politik*, s. 525-528

³⁵ Hadenius, Stig, *Svensk politik under 1900-talet*, s.208-209

chockhöjningen var att kronkursen skulle hållas. Kronan utsattes för intensiv spekulering något som oroade ekonomer och politiker. Riksbanken tvingades i november 1992 överge den fasta växelkursen. Kronan sjönk kraftigt. De följande åren blev svåra för den svenska ekonomin. Hushållen var skuldsatta och utsatta för höga räntor. Staten inrättade en bankakut som skulle rädda de svenska bankerna från kollaps och skydda spararnas pengar. Staten hade tagit kontroll över bankerna.³⁶

Den ekonomiska krisen skakade det svenska samhället i grunden. Krisen blev svår för fastighets- och byggnadsbranschen men även för den offentliga sektorn. Arbetslösheten steg och den drabbade en generation som nu fick något gemensamt med sina far- morföräldrar som upplevt 1930-talet.³⁷

2.8 Sammanfattning av överenskommelsen 1992

Valperioden 1991-1994 var unik i modern politisk historia genom att fyra partier bildade en minoritetsregering, en regering som hade som mål att göra kraftiga förändringar i den politik som förts tidigare under socialdemokratiskt styre. Men regeringen skulle få hantera en ekonomisk kris under hösten 1992 som tvingade fram ett samarbete, en kohandel, med oppositionen. Regeringen Bildt hade stora ambitioner att genomföra en ny politik i Sverige. Stora förändringar som regeringen fattade beslut om var bl.a. sänkta skatter, avregleringar, avskaffande av löntagarfonder, privatisering inom utbildningsväsendet, husläkarreformen samt utförsäljning av statliga företag.³⁸

Den borgerliga fyrpartiregeringen under ledning av Carl Bildt var parlamentariskt beroende av Ny demokrati. Regeringen brottades under sin mandatperiod med stora ekonomiska svårigheter och en omfattande arbetslöshet. Regeringen skakades internt av att centerns ordförande Olof Johansson avgick i protest mot beslutet att bygga Öresundsbron. Regeringen Bildt regerade Sverige i tre år. Efter valet 1994 blev det åter en socialdemokratisk regering under ledning av Ingvar Carlsson och samtidigt försvann Ny demokrati ur riksdagen.³⁹

³⁶ Östberg, Kjell & Andersson, Jenny, *Sveriges historia. 1965-2012*, s.357-358

³⁷ Östberg, Kjell & Andersson, Jenny, *Sveriges historia. 1965-2012*, s. 362

³⁸ Hadenius, Stig, *Svensk politik under 1900-talet*, s. 213

³⁹ Ahlberger, Christer, Kvarnström, Lars, *Det svenska samhället 1720-2000: böndernas och arbetarnas tid*, s. 361

3. Hur Bondeförbundet och socialdemokraterna i Kalmar skrev om kohandeln

3.1 Bondeförbundet i Kalmar

När jag undersökte Bondeförbundets årshandlingar och årsrapporter från året 1933 vid Folkrorelsearkivet i Kalmar fann jag en liten bok som heter, *Bondeförbunds politik för yttre och inre fred: tal i Linköping den 10 april 1935*, skriven av Karl Gustaf Westman, som var en ledande politiker i Bondeförbundet och som ställde sig positiv till kohandeln. Westman förklarar i boken att:

Ett oväder med löjligt grovkornig nederbörd släpptes ju loss av den borgerliga motståndarpressens trollkunniga ur deras trollknutar, när bondeförbundet löste kristidens stora folkförsörjningsfråga i hela dess vidd genom uppgörelsen med socialdemokraterna vid 1933 års riksdag.⁴⁰

Jag hittade även ett litet kompendium som också var skrivit av Karl Gustaf Westman som heter, *Bondeförbundspolitik i orostider: Tal den 17 juni 1934*, där Westman förklarar varför det blev en krisuppgörelse. Westman förklarar att den socialdemokratiska regeringen ej kunde nöja sig med att sörja för industriarbetarnas räddning, utan att man även måste tänka på jordbrukarnas. När regeringen visade en önskan att bli befriad från sin partibundna enformighet och sträckte ut en hand till Bondeförbundet så grep partiet tag och därmed var krisuppgörelsen, den s.k. kohandeln, gjord.⁴¹

Men hur togs kohandeln upp i Bondeförbundet i Kalmar? När det kommer till kohandeln så finner jag inte mycket hur det diskuterades inom partiet. Men ett av partiets mål i Kalmar var, trots svårigheterna i landets kommuner, att behålla antalet medlemmar och kanske även öka. I Kalmar fokuserade partiet även på mjölk- och mejeriprodukter. Bland annat fann jag ett utdrag i Bondeförbundets årsrapporter som hette, ”Ett samtal om mjölkregleringen”. Där det diskuteras vad det var som gjorde att ett prisfall på mjölklikviderna vid mejeriet hejdades 1933. Förklaringen var Bondeförbundets ingripande vid 1933 års riksdag. Partiet träffade krisuppgörelsen angående hjälpen åt de arbetslösa och till jordbrukarna lyckades Bondeförbundet få genomfört att mjölkregleringen skulle kopplas samman med ett garanterat smörpris.⁴²

Det som jag även har hittat är att under våren 1933 var att man fokuserade på dela upp valkretsföreningen i två delar och att det var en mycket livlig debatt. Båda länsdelarna samlade sina

⁴⁰ Westman, Karl Gustaf, *Bondeförbundspolitik för yttre och inre fred: tal i Linköping den 10 april 1935*, s.15

⁴¹ Westman, Karl Gustaf, *Bondeförbundspolitik i orostider: Tal den 17 juni 1934*, s. 6

⁴² Folkrorelsearkivet, *Centerpartiet i Norra Kalmar Län: Protokoll 1933*

ombud till varsin stämma för att diskutera denna sak. Resultatet blev att båda stämmorna ansåg att delningen av området skulle underlätta organisationens arbete och vara till nytta för partiet.⁴³

3.2 Socialdemokraterna i Kalmar

När jag gick igenom socialdemokraternas årsrapporter och årshandlingar fann jag inte heller här så mycket om kohandeln. I en liten bok som hette, *Folkförsörjningsproblemet*, skriven av Axel Pehrsson i Bramstorp, visar socialdemokraterna glädje över att Bondeförbundet fortsatte förhandlingar med partiet tills en överenskommelse kunde träffas. Pehrsson från Bramstorp säger att genom denna överenskommelse blev det möjligt att lösa arbetslöshetsfrågan samtidigt även de viktigaste jordbruksfrågorna.⁴⁴

Det som diskuteras i socialdemokraternas partidistrikt i Kalmar är att den ekonomiska kris som varit rådande under hela året och medföljande arbetslöshet har påverkat partiets nyrekrytering av medlemmar. Men trots detta lyckades partiet behålla medlemsantalen och skickar även en hälsning till de andra kommuner som minskat i sitt medlemsantal, att de ska återtaga medlemmarna under nästa verksamhetsår.⁴⁵

Socialdemokraterna i Kalmar förklarar även att deras arbete under våren 1933 bör inrikta sig på nya organisationers bildande men även ökad medlemsanslutning. Vidare förklaras det att under de senaste åren har nya arbetarekommuner bildats. Socialdemokraternas styrelse i Kalmar anser att ett kraftigt upplysningsarbete bör bedrivas på dessa platser för att bemöta och vederlägga motståndarpartiernas angrepp mot vårt parti och politik.⁴⁶

⁴³ Folkrörelsearkivet, *Centerpartiet i Södra Kalmar Län 1930-1987*

⁴⁴ Pehrsson-Bramstorp, Axel, *Folkförsörjningsproblemet*, s. 5

⁴⁵ Folkrörelsearkivet, *Socialdemokraternas styrelse- och revisionsberättelser för år 1933 Kalmar*

⁴⁶ Folkrörelsearkivet, *Protokoll: Kalmar Läns Soc. Dem. partidistrikt i Kalmar 15 april 1933*

4. Hur de utvalda dagstidningarna skrev om kohandeln 1933.

4.1 Ölandsbladet

Under rubriken, ”Anmärkningsvärd margarinreklam”, skriver *Ölandsbladet* en artikel den 19 april 1933. I artikeln menar man på att margarinfabrikanternas reklam varit mycket omfattande och troligtvis mycket dyrbar. Under nuvarande arbetslöshetstider är det mycket beklagligt att margarinfabrikanterna fått ett ekonomiskt grepp om vissa pressorgan och andra inflytelserika personer, att den utländska ersättningsprodukten margarinet, olyckligtvis skulle få ett övertag över den inhemska naturprodukten smör. Eftersom det är livsviktigt för landets jordbrukare att bevaka smörets ställning gentemot margarinet, är det viktigt att bevaka vad margarinfabrikanterna har för sig.⁴⁷

Den 26 april 1933 publicerade *Ölandsbladet* en artikel, ”Den statliga nödhjälpsverksamheten”. Artikeln belyser att av de olika partierna har det socialdemokratiska av naturliga orsaker underlåtit att framlägga några större förslag, eftersom regeringen redan satt sin mening. Högern kom redan vid riksdagens början med sin stora arbetslöshetsmotion, och det frisinnaade paritetet har ställt sig avvaktande utan att i mindre avgörande frågor avge sin ståndpunkt. Partiet anser kanske att dess vågmästarroll skulle kunna minskas, om riktlinjerna lades på bordet i förtid. Det lilla liberala paritetet har emellertid bekant färg och sagt sin mening, som går ut på att regeringsprogrammet icke kan godkännas. Från Bondeförbundets sida har ett antal motionärer i båda kamrarna utförligt beskrivit huvuddragen av den arbetslöshetspolitik, som bör föras enligt deras mening. Bondeförbundarna framhåller att de icke med sin motion avsett att ta ståndpunkt till regeringsprogrammet i dess helhet eller till de framställda anlagskraven, men de har velat framhålla några med hänsyn till landsbygdens förhållanden särskilt betydelsefulla synpunkter. Det allmänna bör, säger motionärerna, bistå alla dem, som trots visad arbetsvilja inte kunna erhålla sin inkomst på grund av krisläget, men hjälpen bör ges i sådan form, att återgången till normala förhållanden underlättas och icke försvåras. I samtliga motioner som väckts ges ett oreserverat erkännande åt nödvändigheten av att hålla nöden borta från arbetslöshetens offer. Skiljelinjen mellan regeringens och de borgerliga partiernas förslag går vid de olika metoderna att ge hjälp. Regeringen har föreslagit att avtalsenliga löner skall tillämpas vid de arbeten, som är avsedda att sättas igång med hjälp av upplånade medel. Motionerna påminner om den av Sveriges allmänna lantbrukssällskap gjorda beräkningen, att om jordbrukets arbetsstyrka ökas med en årsarbetare per 100 hektar jordbruksjord, betyder detta för landet i sin helhet arbetsinkomst för omkring 40.000 arbetare. Att öka arbetsbehovet vid jord- och

⁴⁷ *Ölandsbladet, Anmärkningsvärd margarinreklam, 19 april, 1933*

skogsbruket och få jord- och skogsägarna att anställa ny arbetskraft är således ett mycket effektivt sätt att motverka arbetslösheten.⁴⁸

”Riksbrev”, daterat Stockholm den 4 maj 1933, publicerades i *Ölandsbladet* den 5 maj 1933. Brevet handlade om att den kommitté som handlagt frågan om vilka åtgärder som bör göras för höjande av priset på produktmjölken - det vill säga mjölken för smör- och ostberedning - nu avslutat sitt arbete, så inom kort kan en kunglig proposition väntas även i denna fråga. Att man redan gått in för en revision av de nuvarande bestämmelserna beror på att de enskilda jordbrukare och andra personer, som säljer konsumtionsmjölk gjort motstånd mot de lokala avgifterna. Att mjölkfrågan är svår att komma till rätta med är förstäeligt, när man hör, att förslaget inom kommittén varit lika många som antalet medlemmar, nämligen sju stycken. Tre av förslagen kom från jordbruksministern. Det förslag, som kommittén nu främst för fram innebär en allmän avgift på ett öre per liter saluförd mjölk. Detta skulle medföra att priset på exportsmöret kunde höjas till 2,29 kronor efter nuvarande exportkvantitet.

Men betraktar man nu smöret i sammanhang med margarinet, så framkommer osökt frågan: ”Blir icke denna åtgärd till större gagn för margarinet än för smöret?”. Helt visst, ty om smörpriset höjs från 1.70 till 2.29 kronor per kilo så kan även margarinfabrikanterna höja priset på sin vara. Följden kan bli att det blir större möjligheter att konkurrera ut smöret på den svenska marknaden. Därför är det nödvändigt, att de bondeförbundsmotioner som avser accis på margarin (tillverkningskostnaden på inhemsk och tull på utländsk vara) godkännas av riksdagen även som motionen om accis på kraftfoder, vilka intäkter skall användas dels till organisationskostnad för påtalade stödåtgärder och dels av höjning av priset på produktmjölken.⁴⁹ Brevet är undertecknat E.J, som förmodligen är representant för Bondeförbundets riksdagsgrupp.⁵⁰

Ölandsbladet publicerade, den 9 maj 1933, en artikel under rubriken ”Krishjälpen”. I artikeln kan man läsa att det för närvarande surrar av rykten kring det kommande avgörandet av krisfrågorna. Ena gången påstås överenskommelse har träffats mellan samtliga borgerliga partier om en lösning tvärtemot regeringens önskningsar, en annan gång är det Bondeförbundet och de frisinnade, som har träffat uppgörelse, en tredje åter är det så gott som säkert, att Bondeförbundet och socialdemokraterna håller på att ”göra upp”. Man grips av djup och äkta ilska, då det talas om

⁴⁸ *Ölandsbladet*, *Den statliga nödhjälpsverksamheten*, 26 april, 1933

⁴⁹ *Ölandsbladet*, *Riksdagsbrev*, 5 maj 1933

⁵⁰ E.J är trots mina efterforskningar okänd. Anledningen att personen förmodligen tillhör Bondeförbundets riksdagsgrupp baseras på att personen rapporterar till Bondeförbundets medlemmar via riksbrevet till Bondeförbundstidningar.

ovärdig kohandel. Av ryktena och kommentarerna är man frestad att tro, att regeringens parlamentariska position vid det är laget är taktiskt ganska fördelaktig. Särskilt meddelandet att regeringen fört förhandlingar även med representanter för Bondeförbundet tycks har vållat oro bland högermän och frisinnade.

Situationen är nu så allvarlig att någon lösning av krisproblemen inte ligger inom möjligheternas ram. Så långt som det fått gå, krävs nu ingripanden och för att genomföra en sådan plan krävs bistånd av alla krafter. Alla partier och meningsriktningar har skyldighet att för landets skull inrikta sina krafter på att försöka uppnå en acceptabel lösning av krisproblemen.

Vad tjänar det att lägga fram så omfattande program för bekämpa arbetslösheten, om man samtidigt med likgiltighet eller åtminstone utan större intresse ser, hur landets största näring med stormsteg närmar sig den ekonomiska förintelsen?

Vad som nu behövs är varken en socialdemokratisk eller en borgerlig lösning av välfärdsfrågorna utan en nationell svensk lösning, som går till grunden och till vilken alla har både skyldighet och rättighet att bidra.⁵¹

”Krisöverläggningarna”, heter artikeln som *Ölandsbladet* publicerade den 13 maj 1933 och i artikeln kan man läsa att tidningar av olika färger överträffar varandra i gissningar om krisfrågornas behandling i riksdagen och om regeringens och de olika partiernas överläggningar. Eftersom Bondeförbundets hållning framförallt är av intresse, kan ett konstaterande vara på sin plats, att enligt denna tidning från tillförlitligt håll erfarit är alla rykten om förhandlingar mellan regeringen och Bondeförbundet rörande en separatuppgörelse fullständigt ogrundade. De överläggningar, som ägt rum eller pågår, gäller en allmän lösning i samförstånd, inte en separat överenskommelse mellan socialdemokrater och bondeförbundare. Vidare är naturligtvis ryktena om att Bondeförbundet skulle ha accepterat regeringens arbetslöshetsprogram med oredigerade avtalslöner, arbetslöshetskommissionens avskaffande eller om oenigt inom Bondeförbundet gripna ur luften.

Den aktivitet, som nu bedrivs i vissa tidningar, t.ex. högers huvudpress *Svenska Dagbladet*, tycks ha ett enda syfte att till varje pris misstänkliggöra Bondeförbundet.

Vad som förekommit inskränker sig till att Bondeförbundet inte ansett sig kunna avböja överläggningar med representanter för regeringen om en lösning av de stora krisfrågorna i samförstånd med olika partier.

Då vårt land samtidigt med denna industriella arbetslösheten håller på vackla under en jordbrukskris, till vilken vi aldrig förut haft något motstycke, är det självklart, att Bondeförbundet

⁵¹ *Ölandsbladet, Krishjälpen*, 9 maj 1933

måste undersöka alla de möjligheter som finns för att lindra nödläget på landsbygden. Man förfrågar sig för övrigt, om icke även de övriga partierna, som alla vid valen deklarerat stor jordbrukarvänlighet, nu tycka tiden vara inne att omsätta sina löften i handling. Lika litet som vårt land under någon längre tid kan tåla den påfrestning, som den nuvarande massarbetslösheten innebär, lika litet kan det uthärda en jordbrukskris av nuvarande svårartade karaktär.⁵²

Den 13 maj publicerade *Ölandsbladet* en artikel vars namn var, ”Regeringen står eller faller med arbetslöshetspolitiken - Statsministern hoppas på samförstånd men är orolig över den borgerliga sammanhållningen”. I artikeln uttalar sig Per Albin Hansson efter regeringens förhandlingar med rikspartiernas representanter. Per Albin förklarar, att privata samtal förts med partiledarna, och därefter utfärdades skriftliga inbjudningar till förhandlingar till de olika partierna, och sådana har nu inletts med samtliga borgerliga partier. Förhandlingarna med Bondeförbundet har haft samma karaktär som de övriga partierna. Vidare förklarar Per Albin att något resultat ännu inte föreligger. För Per Albins del hoppas han på ett positivt resultat och nu liksom tidigare önskar Per Albin det bredast möjliga underlag för en uppgörelse.

Per Albin försätter tala om att man har varit förfärligt upprörd vid tanken på att regeringen skulle göra upp med Bondeförbundet, men samtidigt har man funnit det fullkomligt tillåtligt att tala om en borgerlig front, som icke får brytas. Vill man betrakta den borgerliga riksdagsmajoriteten som en sluten enhet mot regeringen, då saknas den första förutsättningen för ett givande samarbete, vilken måste vara en känsla för gemenskap över hela linjen för att lotsa vårt land genom tidens svårigheter.⁵³

Den 27 maj publicerade *Ölandsbladet* en artikel, ”Från riksdagens horisont”, skriven av Magnus i Malvik som behandlar de senaste dagarnas skrivelser i den borgerliga pressen, om en förestående kohandel i kris- och arbetslöshetsfrågorna mellan socialdemokraterna och Bondeförbundet. Vidare förklarar Magnus att något stödjande underlag för skrivelserna har de överambitiösa skribenterna inte kunnat påvisa, men sakligheten brukar de ju inte heller vara så noga med, då det gäller angrepp på Bondeförbundet. Avslutningsvis skriver Magnus i Malvik att bönder och lantfolk insett att det nog är säkrare att lita till sig själv och politiska fakta än att förlita sig på skrävare utan annan makt än tomt prat. Det finns många som lovar runt men lika många som håller tunt. Sådana löftesmän blir emellertid varken jordbrukarna eller några andra feta på.⁵⁴

⁵² *Ölandsbladet*, *Krisöverläggningarna*, 13 maj 1933

⁵³ *Ölandsbladet*, *Regeringen står eller faller med arbetslöshetspolitiken - Statsministern hoppas på samförstånd men är orolig över den borgerliga sammanhållningen*, 13 maj 1933

⁵⁴ *Ölandsbladet*, *Från riksdagens horisont*, 27 maj 1933

”Riksdagsbrev”, så lyder artikeln som *Ölandsbladet* presenterade den 30 maj 1933. I brevet kan man läsa att särskilt högertidningar den senaste tiden försökt misstänkliggöra Bondeförbundets riksdagsgrupp med en rad beskyllningar som går ut på att Bondeförbundet förde separata förhandlingar med regeringen i arbetslöshets- och jordbruksfrågor. Högertidningarna har gjort gällande att de borgerliga partierna kunnat kraftigare stödja jordbruket än regeringspartiet. Det kanske hade kunnat ske om enighet och vilja hade funnits. I brevet avslutas det med att högertidningarna deklarerar med stora ord om ett nyvaknat nationellt intresse inom högern som om det var endast medlemmarna inom detta parti som kunde visa nationella känslor. Brevet, som är skrivet av E.J, tror istället att inom varje bondes bröst finns en sann fosterlandskärlek.⁵⁵

Ölandsbladet presenterade artikeln, ”Penningpolitiken”, den 5 juni 1933 som tar upp att det nya valutaprogrammet har lagts fram inför riksdagen samtidigt som uppgörelsen i krisfrågorna blivit klar i sina huvuddrag. Detta är lyckligt, då penningpolitiken aldrig kan lämnas utanför ansträngningarna att stoppa den pågående förstörelsen av näringslivet. Det mest viktiga i nuvarande läge är, att krispolitiken bedrivs på sådant sätt att den kan medföra en förbättring av konjunkturerna. Nödhjälp kan inte lämnas i hur stor utsträckning som helst eller hur länge som helst.⁵⁶

4.2 Sammanfattning av *Ölandsbladet* 1933

En viktig fråga som *Ölandsbladet* fokuserar på är mejeriprodukter, framför allt smörets ställning gentemot margarinet. Det finns en rädsla hos jordbrukarna att smöret ska ersättas av margarinet.

Ölandsbladet tar upp att regeringen inlett överläggningar med samtliga partier och förnekar rykten om en separatuppgörelse mellan regeringen och Bondeförbundet. Några dagar senare kom uppgörelsen, den så kallade kohandeln, till stånd mellan den socialdemokratiska regeringen och Bondeförbundet, vilket skapade rubriker och förvåning i *Ölandsbladet*. Kraftig kritik kom från högerpressen. Socialdemokraterna och Bondeförbundet bemötte kritiken i samförstånd och båda parter försvarade uppgörelsen. Bondeförbundet var nöjda med att ha fått gehör för sin jordbrukspolitik.

⁵⁵ *Ölandsbladet, Riksdagsbrev, 30 maj 1933*

⁵⁶ *Ölandsbladet, Penningpolitiken, 5 juni 1933*

4.3 Östra Småland

Östra Småland publicerade den 4 april 1933 en artikel under namnet, ”Landsbygdens bostäder”, som förklarar att socialministern, Gustav Möller, har anslutit sig till propositionen rörande arbetslösheten. Vidare förklarar artikeln att landsbygdens bostäder lider med svåra brister och ur sociala och hygieniska synpunkter så måste dessa bristfälligheter repareras. Genom att rusta upp landsbygdens bostäder så skulle detta bana väg för nya välbehövliga arbetstillfällen, fördelade över hela landet, men även stimulera landsbygdens arbets- och näringsliv i övrigt. Socialministern finner tydligt att en stödåtgärd för förbättrade bostadsförhållande åt jordbrukets arbetare och att mindre förmögna befolkningsgrupper måste få ekonomiskt understöd.⁵⁷

Den 11 april presenterade *Östra Småland* en artikel, ”Jord åt arbetslösa”, som beskriver hur hög arbetslösheten blivit:

Arbetslöshetens bekämpande är vår tids mest brännande ekonomiska och sociala fråga. Hemmen och samhället lida av dess ödesdiga verkningar. Tiotals miljoner människor i olika länder gå utan arbete; runt omkring i världen brottas man med arbetslöshetens bekymmersamma problem. I vårt land närmar sig antalet arbetslösa 200.000, en siffra, som med hänsyn till folkmängden är oerhört stor. I dess spår följer en till bristningsgränsen ansträngd understödsverksamhet av stat och kommun.

Vidare förklaras det i artikeln att stora ansträngningar görs av såväl stat och kommuner men även av enskilda individer för att övervinna arbetslösheten och mildra dessa svåra följder. Men maskinerna och den pågående industriella rationaliseringen gör så att den mänskliga arbetskraften blir onödig. Den bästa utvägen är att föra över den övertaliga arbetskraften till jordbruket.⁵⁸

Östra Småland publicerade en artikel under namnet, ”Soc.-dem. partidistriktets kongress stöder enhälligt regeringens välfärdsprogram”, som berättar att Kalmar läns socialdemokratiska partidistrikt har samlat till kongress, den 15 april 1933, och anslutit sig till det stora välfärdsprogrammet. Kongressen finner, att det är av yttersta vikt att kraftåtgärder mot arbetslösheten vidtas. Vidare berättas det att regeringen har tagit initiativ till att avskaffa AK-systemet och ersätta det med beredskapsarbeten. Vidare i artikeln förklarar och uttalar kongressen sin glädje, att den aktuella frågan om arbetslöshetsförsäkringen ställdes inför riksdagens prövning

⁵⁷ *Östra Småland, Landsbygdens bostäder, 4 april 1933*

⁵⁸ *Östra Småland, Jord åt arbetslösa, 11 april 1933*

och att man förväntar sig att pålitliga medborgare ska medverka till en överenskommelse om regeringens program.⁵⁹

Den 13 maj 1933 publicerade *Ölandsbladet*, ”Regeringen står eller faller med sitt program, säger statsministern”. Artikeln förklarar att statsministern påminde om att han, under årets remissdebatt, meddelat sin avsikt att ta upp förhandlingarna angående krisfrågorna. Vidare förklaras det att sedan regeringen lagt fram sina förslag och att man haft tillfälle att diskutera detta i riksdagen, ansåg statsministern att tiden var inne för konversationer. Konversationerna inleddes mellan statsministern och herr Lindman, Hamrin och Olsson i Kullenbergstorp. Därefter skickades skriftliga inbjudningar till partierna om förhandlingar, som nu har påbörjats med alla borgerliga partier. Avsikten med dessa förhandlingar var att komma fram till gemensamma förhandlingar mellan regeringen och riksdagspartiernas representanter. Förhandlingarna mellan regeringen och bondeförbundets representanter har inte haft någon annan natur än de förhandlingar med övriga partier.⁶⁰

”Förtvivlan i många hem om ej regeringens förslag bifallas”, så lyder artikeln som *Östra Småland* presenterade den 16 maj 1933, som tar upp Sveriges Socialdemokratiska kvinnoförbunds skrivelse till riksdagens skärskåda utskott. I skrivelsen framför kvinnorna hur den ekonomiska krisen som hemsöker världen aldrig har varit större än nu och sänkt arbetarhem i misär och bekymmer. Vidare säger kvinnorna att arbetslösheten omfattar 200.000 svenska medborgare och säkerligen det dubbla, kanske även det tredubbla antal kvinnor och barn. Denna tidpunktens bekymmer tagas lättare emot om några utsikter funnits. Men krisen är alltför djup och ingen ljusning ses vid horisonten. Avslutningsvis skriver kvinnorna att aldrig har arbetarhemmens situation varit så hopplös än vid detta ögonblicket.⁶¹

På torsdagen den 25 maj 1933 presenterade *Östra Småland*, ”Särskilda utskottet fattar viktigt beslut i arbetslöshetsfrågan”, en artikel som berättar att vid särskilda utskottets sammanträde beslöt utskottet, på förslag av ordföranden, herr Hamrin, med samtycke från vice ordföranden herr Sigfrid Hansson och av herr Olsson, att:

⁵⁹ Östra Småland, *Soc.-dem. partidistriktets kongress stöder enhälligt regeringens välfärdsprogram, 19 april 1933*

⁶⁰ Östra Småland, *Regeringen står eller faller med sitt program, säger statsministern, 13 maj 1933*

⁶¹ Östra Småland, *Förtvivlan i många hem om ej regeringens förslag bifallas, 16 maj 1933*

- 1.) Arbetslöshetshjälpen bör i största möjliga utsträckning bygga på arbetarlinjen med bibehållande av Arbetslöshetskommissionen som centralt organ ifråga om statliga och statskommunala reservarbeten samt kontantunderstöd.
- 2.) De statliga husbyggnads- och järnvägsarbeten samt därmed jämförliga arbeten som kunna ifrågakomma börs utföras på hittills vanligt sätt.⁶²

Den 28 maj publicerade *Östra Småland* en artikel under namnet, ”Samförstånd om krishjälpen - uppgörelse om krisprogrammet har nu träffats”. Artikeln är ett telegram som skickats till Östra Småland. I artikeln kan man läsa att enligt T.T så har bondeförbundets riksdagsgrupp samt socialdemokratiska riksdagsgruppen fattat beslut om att göra en anslutning från dessa grupper men även medlemmar från andra partier inom riksdagen för att komma fram till en överenskommelse rörande arbetslöshets- och vissa jordbruksfrågor. I arbetslöshetsfrågan skulle överenskommelsen innebära i huvudsak att åtgärder för arbetslöshetens bekämpande få understöd på tillsammans 180 miljoner kronor. För de allmänna arbetens i öppna marknaden avses ett belopp på cirka 100 miljoner kronor och för reservarbeten tillsammans med kontantunderstöd ett belopp på 80 miljoner kronor. I jordbruksfrågorna innebär överenskommelse i huvudsak att det förutsättes, att sedan 1933 års mjölkutredning räknat med att priset på smör genom mjölkregleringen bringas upp till lägst 2,30 kr per kilo. Angående den mjölkproduktion som bygger på utländskt kraftfoder bör bidra till mjölkregleringens genomförande än mjölkproduktionen i övrigt, samt att skatt på oljekakor och dylika fodermedel ska användas för nyssnämnda ändamål.⁶³

”Statsminister Hansson uttalar sin glädje över samförståndslösningen”, så lyder rubriken till artikeln som *Östra Småland* presenterade den 1 juni 1933. I artikeln säger statsminister Hansson att det kan inte bli något samarbete ifall man inte lyssnar till andras meningar och att större förståelse mellan arbetare och bönder är en viktig faktor för demokratin. *Östra Småland* frågade statsminister Hansson om någon anslutning kan komma från högerhåll. Statsministern förklarade att han endast kan svara med uttalande av förhoppning om en sådan möjlighet. Vidare i artikeln förklaras det att högerpressen betraktar uppgörelsen som en skamlig kohandel. Utifrån detta konstaterande säger statsminister Hansson: ”Men hur tänker man sig att ett samordnande av intressen och gemensam handling skall kunna åstadkommas, om man icke från olika sidor vill taga hänsyn till varandra?”

⁶² Östra Småland, *Särskilda utskottet fattar viktigt beslut i arbetslöshetsfrågan*, 25 maj 1933

⁶³ Östra Småland, *Samförstånd om krishjälpen - uppgörelse om krisprogrammet har nu träffats*, 28 maj 1933

Avslutningsvis uttrycker statsminister Hansson sin glädje åt vad som har vunnits och som han däri ser en utgångspunkt för det fortsatta samarbetet. Det är av yttersta vikt, att ett krafttag nu görs mot både arbetslösheten och jordbruksbefolkningens svårigheter.⁶⁴

Den 7 juni 1933 publicerade *Östra Småland* en artikel, ”Statsministern går tillrätta med alla rykten och talet om kohandel”. I artikeln kan man läsa hur statsministern och andra har beskyllts för saker. Bland annat har de blivit beskyllda för att ha kohandlat, att de brutit ”mot de oskrivna lagarna för politisk tro och heder och att de har utelämnat ”viktiga riksintressen till en ovärdig kohandel mellan partierna”. Statsministern uttalar sig sedan att ingen av våra motståndare har yrkat på att regeringen skall avsättas och att detta måste antingen betyda att politiska skojare tolereras i landet eller att de starka orden inte har någon mening. När det kommer till förhandlingarnas gång angående en uppgörelse förklarar statsministern att förhandlingarna inleddes strax efter påskhelgen genom samtal med partiledarna. Då ansågs det emellertid önskvärt och bondeförbundet har nu givit sitt svar. Men något officiellt meddelande om de andra partiernas ståndpunktstagande till regeringsförslaget har inte mottagits.⁶⁵

På tisdagen den 20 juni publicerade *Östra Småland* en stor artikel under namnet, ”Generaldebatten om arbetslöshetshjälpen inleddes i riksdagen under gårdagen”. Artikeln inledes med att högern och de frisinnaade är missnöjda med uppgörelsen men att socialdemokraterna visar upp bristerna i kritiken. Den 19 juni 1933 påbörjades i riksdagens båda kamrar generaldebatten angående särskilda utskottets förslag till åtgärder för bekämpandet av arbetslösheten. I båda kamrarna gick regeringsledamöterna, statsministern i andra kammaren och socialministern i första kammaren i god för det förslag till överenskommelse i dessa frågor, vilket träffats mellan socialdemokrater och bondeförbundare, men även enskilda medlemmar av andra partier. Som väntat blev oppositionen, som bestod av frisinnaade och höger, ganska hetlevrad och bitter. Vidare i artikeln kan man läsa att det karaktäristiska för oppositionens talare var svagheten i argumenteringen och att missnöjet inte var riktat mot uppgörelsens innebörd utan över att den borgerliga samlingen rasat ihop, som följd av överenskommelsen. *Östra Småland* skriver sedan att herr Trygger, som var svensk högerpolitiker och ledare för förstakammarhögern, begick ett övertramp mot statsministern, som gav herr Trygger tillrättavisning inför många kammarledamöter. Vidare skrivs det att herr Tryggers tal även saknade tankens klarhet. Även herr Lindman, som också var svensk högerpolitiker och riksdagsman, fick

⁶⁴ Östra Småland, *Statsminister Hansson uttalar sin glädje över samförståndslösningen*, 1 juni 1933

⁶⁵ Östra Småland, *Statsministern går tillrätta med alla rykten och talet om kohandel*, 7 juni 1933

kritik. *Östra Småland* skriver att herr Lindman var lam i sin kritik och hade ingenting nytt att komma med.

Sam Larsson, som tillhörde Frisinnade landsföreningens riksdagsgrupp, uttalade sig i artikeln att ”Regeringen drager ur striden som segrare med bondeförbundet fastkedjat som slav vid sin triumfvagn”.

Avslutningsvis skrivs det att socialdemokrater och bondeförbundare gav de missnöjda kritikerna svar på tal.⁶⁶

Östra Småland presenterade en artikel den 24 juni 1933, ”Krisuppgörelsen av stor betydelse för jordbruket och vår skogshantering”. Hur ser landsbygdens folk på krisuppgörelsen? ”Detta är logiskt och rättvist, medborgerligt och fosterländskt”, säger landsbygdens representanter.

Hemmansägaren, Nils Olsson i Rödningsberg, uttalar sig om att den s.k. krisuppgörelsen hälsas med full tillfredsställelse välkommen och att det nu är ”Glädje i de sedan länge hårt pressade kommunerna”.

E. W. Norén, jordbrukare i Hornön, i Västernorrlands län, säger att den befriande handling som riksdagen nu gjort, beträffande krisfrågorna, hälsas med stor tillfredsställelse. Vidare säger Norén att krisprogrammets tyngdpunkt är dess syfte, att hjälpa alla befolkningsgrupper som drabbats av krisen, oavsett yrke. Avslutningsvis i artikeln konstaterar Norén att detta är ”En seger för demokratin och en seger i rätt tid”.⁶⁷

4.4 Sammanfattning av *Östra Småland* 1933

Östra Småland poängterar att socialdemokraternas viktigaste fråga var att komma till rätta med arbetslösheten och den ekonomiska krisen. I och med överenskommelsen med Bondeförbundet kom även jordbruksfrågorna i centrum. Syftet med överenskommelsen var att hjälpa alla befolkningsgrupper som drabbats av krisen. Statsminister Hansson uttalar sin glädje över samförståndslösningen i en av artiklarna i *Östra Småland* efter uppgörelsen. Högern och de frisinnade var missnöjda med uppgörelsen, framförallt för att den borgerliga samlingen rasat ihop. Statsminister Hansson säger även att det inte kan bli något samarbete ifall man inte lyssnar till andras meningar och en viktig faktor för demokratin är att det finns en större förståelse mellan arbetare och bönder.

⁶⁶ *Östra Småland, Generaldebatten om arbetslöshetshjälpen inleddes i riksdagen under gårdagen, 20 juni 1933*

⁶⁷ *Östra Småland, Krisuppgörelsen av stor betydelse för jordbruket och vår skogshantering, 24 juni 1933*

5. Hur centerpartiet och socialdemokraterna i Kalmar skrev om överenskommelsen 1992

5.1 Centerpartiet i Kalmar

Centerpartiet i Kalmar fokuserade och diskuterade mest om de ekonomiska svårigheterna som fanns i kommuner och landsting. I södra Kalmar centerdistrikt diskuterar man om den djupa lågkonjunkturen som slog hårt mot kommuner och landsting. De förklarar även att centerpartiets ledamöter i regeringen och riksdagen känner till detta, men centerpartiet i Kalmar vill ändå uppmärksamma ledamöterna att socialbidragskostnaderna ökar lavinartat samtidigt som kommunerna måste satsa mer pengar på arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

En sak som centerpartiet i Kalmar ställer sig kritiska mot är att regeringen (Fp) vill införa en ny barnomsorgslagstiftning för kommunerna. Centerpartiet i Kalmar förklarar att detta är förvånande då Sverige befinner sig i ett läge där alla talar om att kommunerna ska ges förutsättningar med det nya statsbidragssystemet.⁶⁸

Centerpartiet i Kalmar värnar även om sjöfarten. Det som diskuterades 1992 angående sjöfarten var att den framtida Gotlandstrafiken måste inriktas på att på bästa möjliga sätt tillgodose både persontrafik och godstrafik till och från Gotland. Centern säger även att turistströmmarna från Europa kommer sannolikt att öka. Då är det av stor betydelse att man kan sammanbinda de båda öarna Öland och Gotland, att man kan göra en resa som innefattar Öland-Gotland-Småland.⁶⁹

Järnvägsfrågan fanns även på centerpartiets agenda under året 1992. Det centerpartiet vill är att rusta upp järnvägsbanan till Mönsterås som innefattar en kostnad på ca 90 miljoner kronor. Anledningen till detta är att man ska kunna klara av framtida nyinvesteringar i Mönsterås bruk.⁷⁰

⁶⁸ Folkrörelsearkivet, *Årsrapport Södra Kalmar centerdistrikt 1992*

⁶⁹ Folkrörelsearkivet, *Södra Kalmar centerdistrikt sammanträde den 21 september 1992*

⁷⁰ Folkrörelsearkivet, *En centerhälsning till centerns ledande kommunpolitiker i Kalmar från Nybro, 21 september 1992*

5.2 Socialdemokraterna i Kalmar

Socialdemokraterna i Kalmar förklarar att vi lever och arbetar i en tid som kännetecknas av snabba, oväntade och komplicerade förändringar. Internationaliseringen sätter stramare gränser för vad som kan tillåtas och ställer även hårdare krav på vad vi måste göra. Den viktigaste uppgiften för socialdemokraterna i Kalmar är att forma en politik som utvecklar samhället mot de målen för dagens och morgondagens väljare.

Kalmar Län hade år 1992 mer än 5000 arbetslösa. Det är 2600 fler än året 1991. Socialdemokraterna i Kalmar skyller detta på den borgerliga regeringen, då de bedriver en cynisk närings- och arbetsmarknadspolitik, som inte är tillräcklig för att motverka en ökad arbetslöshet. I och med konjunkturläget 1992 förklarar socialdemokraterna att staten bör satsa på offensiva investeringar. Detta bör bli en god resurs då förutsättningarna för näringslivet och medborgarna blir bättre. Socialdemokraterna i Kalmar skriver att kommuner och landsting är i stort behov av upprustning av skol-, vård- och förvaltningsbyggnader. Socialdemokraterna förklarar även att planeringen för upprustningen är så långt framme, att man kan sätta igång med arbetet omgående.

Socialdemokraterna skriver även att det finns många och viktiga projekt för att förbättra kommunikationerna. Socialdemokraterna vill rusta upp statsvägarna, 34, 25 och E22, men även broar, järnvägar, banupprustning och flygtrafik.⁷¹

6. Hur de utvalda dagstidningarna skrev om överenskommelsen 1992

6.1 Ölandsbladet

”Socialdemokraterna tar initiativ till diskussion om ny politik”, så lyder rubriken till den artikel som *Ölandsbladet* presenterade den 5 september 1992. I artikeln kan man läsa att socialdemokraterna tar initiativ till en diskussion om en ny, ansvarsfull ekonomisk politik. Det är nödvändigt för att återställa det internationella förtroendet för Sverige, konstaterade partiets verkställande utskott. Den dramatiska ökningen av arbetslösheten, försvagningen av statsfinanserna och regeringens brist på en klar parlamentarisk strategi har skadat det internationella förtroendet för Sverige.⁷²

Den 17 september 1992 publicerade *Ölandsbladet* artikeln, ”Rekordränta: 500 procent”. I artikeln går riksbanken ut med informationen att marginalräntan höjs till 500 procent. Valutastormen ökar nu

⁷¹ Folkrörelsearkivet, *Socialdemokraterna i Kalmar Län - Protokoll Distriktskongressen 1991-1993*

⁷² *Ölandsbladet, Socialdemokraterna tar initiativ till diskussion om ny politik, 5 september 1992*

till orkan över Europa, säger Olle Djerf, chef för Nordbanken, efter riksbankens höjning. Djerf är inte säker på att höjningen räcker för att få valuta att strömma in i Sverige, mot bakgrund av den europeiska oron. Industriförbundets chefekonom, Ulf Jakobsson, är chockad och säger följande: Vad kan man säga om det här. Det är ett strupgrepp. Jakobsson menar att riksbankens åtgärd understryker allvaret i situationen. Det här skärper kravet på politikerna. Bengt Dennis, riksbankens chef, har klargjort att han tänker slåss för kronan till sista blodsdroppen.⁷³

Ölandsbladet publicerade den 22 september en notis under namnet, ”Uppgörelsen det bästa, sade LO - Malm”. Stig Malm, LO-ordförande, uttalar sig om riskerna som landet stod inför när det gällde arbetslösheten. Vidare säger Malm att uppgörelsen var det bästa man kunde göra i den situation som var. Enligt Malm finns det flera positiva inslag i uppgörelsen: ”Det finns ytterligare tio miljarder för att skapa flera jobb, det är bra men inte tillräckligt. Det är också bra att man river upp beslutet om löntagarfonderna och sätter in pengarna i en pensionssystemet”. Andra positiva inslag i uppgörelsen är enligt Malm stoppet för utförsäljning av statliga företag, stoppet för höjningen av egenavgifterna till arbetslöshetskassorna, förmögenhetsskatten behålls och att kapitalinkomstskatten inte sänks.⁷⁴

”Nationell kris gav ny uppgörelse”, så lyder rubriken till den artikel som *Ölandsbladet* presenterade den 1 oktober 1992. I artikeln förklarar Carl Bildt att landet är i en krissituation. Vi har skyldighet att göra allt vi överhuvudtaget kan göra för att klara den situationen, så förklarar Bildt regeringens och socialdemokraternas beslut att sänka arbetsgivaravgifterna, minska semestern och höja moms. Krisuppgörelsen från den 20 september med socialdemokraterna räckte inte. Mindre än två veckor senare var det dags för nya förhandlingar mellan parterna. Resultatet blev ett nytt paket, nu inriktat på att stärka näringslivets konkurrenskraft.

”Detta visar vår vilja att försvara valutakursen och gemensamma vilja att varaktigt värna sysselsättningen och välfärden....det visar också en unik styrka i vårt samarbete och i vårt politiska system”. Enligt Bildt har regeringen och socialdemokraterna nu åstadkommit ett nationellt handslag.⁷⁵

Den 20 oktober 1992 publicerade *Ölandsbladet* artikeln, ”Regeringen och socialdemokraterna inte överens om vad man är överens om”. I artikeln skrivs det att det kan bli aktuellt med nya överläggningar mellan statsminister Carl Bildt och socialdemokraternas ordförande Ingvar Carlsson om vad man egentligen har kommit överens om i krisuppgörelsen. Peter Egardt, som är Bildts

⁷³ *Ölandsbladet, Rekordränta: 500 procent, 17 september 1992*

⁷⁴ *Ölandsbladet, Uppgörelsen det bästa, sade LO - Malm, 22 september 1992*

⁷⁵ *Ölandsbladet, Nationell kris gav ny uppgörelse, 1 oktober 1992*

statssekreterare, medger att det finns några frågor som regeringen och socialdemokraterna inte är överens om, till exempel försvarsfrågan och bostadssubventionerna. Både parter framhåller att uppgörelsen ligger fast.⁷⁶

Ölandsbladet presenterade den 24 oktober 1992 en artikel, ”Sänkta arbetsgivareavgifter och en rad höjda skatter”. Artikelns belyser hur regeringens förslag i krispropositionen ska minska budgetunderskottet, stärka näringslivet och bekämpa arbetslösheten. De offentliga utgifterna minskas med 34 miljarder kronor. Krispropositionen handlar om medel att komma tillrätta med devalveringsrykten, budgetunderskott och bankkris. Budgetunderskottet beror på okontrollerat växande utgifter, säger finansminister Anne Wibble. Wibble räknar med fortsatt hög arbetslöshet och vändningen kommer inte förrän 1994. Ingvar Carlsson poängterar att tack vare uppgörelsen har den akuta krisen förhindrats och räntorna kraftigt pressats ned.⁷⁷

Den 5 november 1992 publicerade *Ölandsbladet* en insändare under rubriken, ”Det handlar om etik och moral, Wendell (c)”. I insändaren kritiserar och hävdar, Stephan Richter, Landstingsledamot (m), att politiker ska hålla sig till avtal och bestämda överenskommelser om ska kunna få både respekt och förtroende från sin omgivning. Hans Wendell, centerlandstingsråd, och ordförande i Länssjukvårdsnämnden påstår att han har agerat ansvarsfullt när han bakom ryggen på de övriga borgerliga koalitionspartierna i Kalmar Landsting har gjort upp med socialdemokraterna om budgeten och framtida skattehöjningar, säger Richter. Avslutnings skriver Richter att Wendell och centern väljer den traditionella socialistiska vägen för att höja skatter och på så sätt lösa den offentliga sektorns problem.⁷⁸

”(M) och (s) överens om krishantering även i Borgholm - Guldåren slut. Nu gäller svångrem och nedskärningar”, artikeln presenterades i *Ölandsbladet* 19 november som informerar att budgeten för 1993 är just avklarad. Det har varit många och långa förhandlingar men tillslut kom alla överens om en gemensam ekonomisk handlingsplan. I den planen kommer det inte att finnas något som helst utrymme för upplåning till investeringar. För invånarna i Borgholms kommun gäller det att bli medvetna om nedskärningar och sparande.⁷⁹

⁷⁶ *Ölandsbladet, Regeringen och socialdemokraterna inte överens om vad man är överens om, 20 oktober 1992*

⁷⁷ *Ölandsbladet, Sänkta arbetsgivareavgifter och en rad höjda skatter, 24 oktober 1992*

⁷⁸ *Ölandsbladet, Det handlar om etik och moral, Wendell (c), 5 november 1992*

⁷⁹ *Ölandsbladet, (M) och (s) överens om krishantering även i Borgholm - Guldåren slut. Nu gäller svångrem och nedskärningar, 19 november 1992*

Ölandsbladet publicerade den 21 november artikeln, ”S-tidningar kräver nyval - M-tidningar skyller på socialdemokraterna”. I artikeln skrivs det att regeringen måste avgå och nyval utlysas. Det kräver flera socialdemokratiska ledarskribenter, dagen efter att kronan släppts fri. De moderata tidningarna skyller däremot misslyckandet på socialdemokraterna, ”Carlssons stora svek”.

Artikeln refererar till tidningen, *Norrländska Socialdemokraten*, som skriver att det står helt klart att regeringen Bildt inte har förutsättningarna för att ta Sverige ur krisen och poängterar att socialdemokraterna inte längre kommer stödja regeringen. *Norrländska Socialdemokraten* menar att regeringen bör avgå och nyval utlysas. *Norrbottens-Kuriren*, moderattidning, skriver om ”Carlssons stora svek”. *Norrbottens-Kuriren* hävdar att socialdemokraterna svek när det verkligen gällde och att Ingvar Carlsson inte klarade ytterligare ett krispaket och lät kronan falla.

Artikeln refererar även till *Expressen* (liberal) som uttrycker att frisläppt kronkurs åtminstone för en god sak med sig, att statsminister Carl Bildts övermod är brutet.⁸⁰

6.2 Sammanfattning av *Ölandsbladet* 1992

Ölandsbladet tar upp att socialdemokraterna tar initiativ till diskussion om en ny, ansvarsfull ekonomisk politik för att återställa det internationella förtroendet för Sverige. *Ölandsbladet* belyser att rekordrörelsen nu är 500 % och att riksbankschefen, Bengt Dennis, kommer att försvara kronan i det längsta. Efter krisuppgörelsen uttalar sig LO:s ordförande, Stig Malm, att uppgörelsen var det bästa som kunde göras i denna situation.

Ölandsbladet informerar om att krisuppgörelsen den 20 september inte räckte. 14 dagar senare kom ett nytt krispaket som innebar ytterligare försämringar i välfärden. *Ölandsbladet* tar även upp ett reportage om Borgholms kommun där det varit många och långa förhandlingar och tillslut enades parterna i en ekonomisk handlingsplan, vilken innebar sparande och nedskärningar i kommunen.

6.3 Östra Småland

Den 3 september 1992 publicerade *Östra Småland* en artikel under namnet, ”Bryt blockgränsen - Brett politiskt samarbete enda vettiga vägen ur den ekonomiska krisen”. I artikeln skrivs det att det råder en bred enighet hos nationalekonomer, både i olika församlingar men även inom ledande borgerliga tidningar, att ett samarbete över blockgränsen är den mest passande vägen för att bräcka

⁸⁰ *Ölandsbladet*, *S-tidningar kräver nyval - M-tidningar skyller på socialdemokraterna*, 21 november 1992

nedgången i ekonomin. Socialdemokraternas talesman i ekonomiskt-politiska frågor Allan Larsson har enligt *Östra Småland* sträckt ut en hand. Men Larsson har ett krav på regeringen och det är att de måste släppa planerna på att införa ett vårdnadsbidrag. Anledningen till detta är att införandet av vårdnadsbidrag kommer sannolikt bli en kostnadskrävande reform. Men tjänstemännen i socialdepartementet menar, enligt *Östra Småland*, att reformen inte alls skulle bli kostnadskrävande. Avslutningsvis skrivs det att om det vore så små kostnader för statskassan så kan man undra varför de tidigare borgerliga regeringarna inte infört vårdnadsbidrag.⁸¹

”Det allvarliga läget”, så lyder debattartikeln som *Östra Småland* presenterade den 6 september 1992. I artikeln skrivs det att Sverige befinner sig i en djup ekonomisk och politisk kris. Landets dominerande problem är rekordarbetslösheten, som innefattar mer än 300.000 arbetslösa. Dessutom gör den höga räntan att vanligt folk får det allt svårare att klara sitt boende och att de unga får problem att börja leva vuxenliv. Som botemedel mot detta förklarar Carl Bildt att det gäller att fortsätta på ”den enda vägens” politik -, som enligt debattartikeln, är på god väg att leda landet rakt ner i djupet. Robert Björkenwall, som skrivit debattartikeln, frågar sig själv hur Bildt har mage att beskriva sig själv och regeringen som ”den mest kompetenta ledning som Sverige någonsin haft”. Avslutningsvis konstaterar Björkenwall, att knappast kan någon tro på sådant skryt, inte ens Bildt själv?⁸²

Den 9 september 1992 publicerade *Östra Småland*, ”Räntechocken skakar Sverige”. I artikeln skrivs det att riksbanken har beslutat att höja sin så kallade marginalränta från 16 till 24 procent. Den värsta höjningen och den högsta räntenivån i riksbankens drygt 300-åriga historia skriver *Östra Småland*. Anne Wibble, finansminister, säger att riksbanken får höja räntorna hur mycket som helst, det kommer ändå inga krispaket.⁸³

Östra Småland publicerade den 10 september en artikel, ”Låt regeringen spricka - Lars Engqvist vill inte samarbeta med högern”. Lars Engqvist, som är en känd politisk debattör och före detta chefredaktör på *Arbetet* (socialdemokratisk tidning) och *Östra Småland*, säger att efter fastighets- och bankkrascherna har ekonomerna inte den minsta trovärdighet. På 80-talet tryckte högervågen och ekonomerna tillbaka socialdemokraterna, men nu faller både kommunismen och kapitalismen, säger Engqvist. Vidare uttalar sig Engqvist att socialdemokraterna har aldrig tidigare haft så bra tillfälle att ta hand om den ideologiska debatten. Engqvist tror att regeringen snart faller samman,

⁸¹ Östra Småland, *Bryt blockgränsen - Brett politiskt samarbete enda vettiga vägen ur den ekonomiska krisen, 3 september 1992*

⁸² Östra Småland, *Det allvarliga läget*, 6 september 1992

⁸³ Östra Småland, *Räntechocken skakar Sverige, 9 september 1992*

vilket kommer följas av nyval med en socialdemokratisk seger. Om det väl blir så, då kan det bli läge att prata om samarbete mellan de olika blocken, säger Engqvist.

Avslutningsvis säger Engqvist: ”Det är dags för gammal hederlig socialdemokrati”.⁸⁴

”Dags för Bildt att samla gänget”, så lyder rubriken på en notis som *Östra Småland* presenterade den 15 september 1992. I notisen kan man läsa att tre av de fyra regeringspartierna vill föra separata förhandlingar med socialdemokraterna. Den senaste tidens händelser i penningpolitiken har gjort att tre av de fyra regeringspartierna uppträder som om det var socialdemokraterna som leder landet. Allan Larsson, socialdemokrat och riksdagsledamot, och Ingvar Carlsson, socialdemokraternas partiordförande, markerade klart och tydligt att socialdemokraterna är beredda på att diskutera om ett samarbete. Notisen avslutas med att förklara att det är hög tid för Carl Bildt att samla gänget och diskutera om det finns intresse att föra diskussioner med socialdemokraterna eller inte.⁸⁵

Lördagen den 19 september publicerade *Östra Småland*, ”Förtroende kris för den borgerliga regeringen”. I artikeln skrivs det att Sverige har genomgått en förvandling utan motstycke sedan regeringen Bildt tog över makten 1991. Från att ha varit en respekterat land och en trovärdig välfärdsstat har nu Sverige, på ett år, blivit ett land i yttersta kris. Vidare i artikeln frågas det om det inte är bättre att Bildt lämnade in sin avskedsansökan. Ivan Pettersson, socialdemokrat och som skrivit artikeln, uppmanar socialdemokraterna att vara försiktiga att göra överenskommelser eller kompromisser med regeringen Bildt.⁸⁶

Den 23 september 1992 presenterade *Östra Småland* artikeln, ”Krispaketet på väg till riksdagen”. I artikeln skrivs det att nu börjar arbetet med att samla in alla punkter i krispaketet, till ett regeringsförslag, som riksdagen kan börja arbeta med i början av oktober. Socialdemokraternas partiledare Ingvar Carlsson säger att det varit hårda förhandlingar som lett till en helhet som vi nu ska försvara. Ett exempel på en överenskommelse som skett mellan partierna är att inte föra en politik framöver som ökar det strukturella underskottet i budgeten, säger Carl Bildt och Anne Wibble.⁸⁷

”Nu är gränsen nådd”, så heter rubriken på den artikel som *Östra Småland* publicerade den 4 oktober 1992. I artikeln kan man läsa att det viktigaste syftet med krisuppgörelsen mellan regeringen och socialdemokraterna. Det man ville var att få bukt med det så kallade strukturella

⁸⁴ Östra Småland, *Låt regeringen spricka - Lars Engqvist vill inte samarbeta med högern*, 10 september 1992

⁸⁵ Östra Småland, *Dags för Bildt att samla gänget*, 15 september 1992

⁸⁶ Östra Småland, *Förtroendekris för den borgerliga regeringen*, 19 september 1992

⁸⁷ Östra Småland, *Krispaketet på väg till riksdagen*, 23 september 1992

budgetunderskottet, för att få ned räntorna. Problemet som uppstod var att räntorna sjönk inte tillräckligt för att marknaden reagerade inte som man hade räknat med. I och med de fortsatt höga räntorna ledde detta till att flera företag var i riskzonen för att slås ut och skulle därav leda till att arbetslösheten ökade ytterligare. Vidare i artikeln skrivs det att det måste varit smärtsamt för den socialdemokratiska partiledningen att medverka till åtgärder som leder till skattehöjningar för hushållen. Avslutningsvis skrivs det att ”Längre än så här kan inte socialdemokraterna dela ansvaret”.⁸⁸

Den 12 oktober 1992 publicerade *Östra Småland* en artikel under namnet, ”Ett välkommet besked - Ingen fortsättning på krisuppgörelserna för socialdemokraterna”. I en TT-intervju säger socialdemokraternas partiledare Ingvar Carlsson att något fortlöpande samarbete med regeringen är inte aktuellt. Ett besked som många av partiets aktiva efterlyst på sistone. Vidare förklarar Carlsson att socialdemokraterna är ett oppositionsparti och ska uppfylla den rollen.⁸⁹

”Engström kräver krispaket av regeringen”, så heter den artikel som *Östra Småland* presenterade den 2 november 1992. Kommunalrådet Anders Engström (s) samlar alla krafter för snabba åtgärder efter beskedet att både Volvo och ABB i Kalmar hotas av nedläggning. Engström förklarar bestämt att det nu behövs ett sydostpaket. Vidare säger Engström att både riksdagen och regeringen måste förstå hur allvarligt läget är. Regionen tål inte en sådan här avtappning. Avslutningsvis säger Engström att det nu är dags för att kavla upp ärmarna och rusta för kamp, det är viktigt att alla gör vad de kan för att få regeringen och riksdagen att förstå allvaret i situationen.⁹⁰

6.4 Sammanfattning av *Östra Småland* 1992

Östra Småland tar upp att det råder en bred enighet hos nationalekonomer, att ett samarbete över blockgränsen är det bästa för att bryta nedgången i ekonomin. *Östra Småland* förklarar även att Sverige befinner sig i djup ekonomisk och politik kris. Hög arbetslöshet, med 300.000 arbetslösa. Höga räntor medför ytterligare försämringar för hushållen. Lars Engqvist, känd politisk debattör, säger till *Östra Småland* att regeringen snart kommer falla samman, vilket kommer att följas av nyval med socialdemokratisk seger. Avslutningsvis säger Engqvist, ”Det är dags för gammal hederlig socialdemokrati”.

⁸⁸ *Östra Småland*, *Nu är gränsen nådd*, 4 oktober 1992

⁸⁹ *Östra Småland*, *Ett välkommet besked - Ingen fortsättning på krisuppgörelserna för socialdemokraterna*, 12 oktober 1992

⁹⁰ *Östra Småland*, *Engström kräver krispaket av regeringen*, 2 november 1992

Östra Småland förmedlar att regeringspartierna vill föra separata förhandlingar med socialdemokraterna. Ingvar Carlsson, socialdemokraternas ordförande, meddelar att socialdemokraterna är bredda att diskutera om ett samarbete. *Östra Småland* skriver att krisuppgörelsens syfte var att få ned räntorna. *Östra Småland* skriver även att det måste varit smärtsamt för socialdemokraterna att medverka till åtgärder som leder till skattehöjningar för hushållen. Något fortlöpande samarbete med regeringen är inte aktuellt. Socialdemokraterna är ett oppositionspart, vilket vi ska leva upp till, säger Ingvar Carlsson.

7. Didaktik

I kunskapskraven för Historia 2a på gymnasiet beskrivs det att undervisningen i kursen ska behandla bland annat det centrala innehållet: *Tematiska fördjupningar kring historiska frågeställningar av betydelse för individer, grupper och samhällen, till exempel lokalhistoria...*⁹¹

I och med att en del av uppsatsens syfte är att undersöka hur kohandeln 1933 och den blocköverskridande överenskommelsen 1992 togs upp i dagstidningarna *Östra Småland* och *Ölandsbladet*, så behandlar det fördjupningar angående historiska frågeställningar av betydelse för individer, grupper och samhällen på lokalnivå.

Hur kan man då använda sig av dagstidningar i undervisningen för att ge elever bredare och djupare kunskap om individer, grupper och samhällen i lokalhistoria? Ett exempel är att låta elever undersöka och granska artiklar från tidningar från 1992, som till exempel *Östra Småland* och *Ölandsbladet*, för att se hur tidningarna använder sig av kohandeln 1933 i sin rapportering av blocköverskridande överenskommelser. Detta kallas historiebruk, som är hur vi använder eller brukar historia för olika syften.

Klas-Göran Karlsson och Ulf Zander, skriver i boken, *Historien är nu - En introduktion till historiedidaktiken*, att det är bland annat historiker och historielärare som brukar historia. Karlsson och Zander förklarar att historiker bedriver arkivstudier för att leta fram ny historia för att sedan tolka de fynd de gör. Karlsson och Zander menar på att tolkningen är tvåfaldig. ”Dels sätter man in resultaten i ett samtida realhistoriskt sammanhang och dels relaterar man sin forskning till kollegernas forskningsresultat”. Sedan sprids resultaten till samhället där, till exempel historielärare pedagogiskt bearbetar forskningsresultaten och sprider dem vidare till elever.⁹²

⁹¹ Skolverket, <http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/his>, Hämtat: 2016-02-03

⁹² Karlsson, Klas-Göran & Zander, Ulf (red.), *Historien är nu: en introduktion till historiedidaktiken*, s.56

Men varför använda sig av historiebruk?

Magnus Hermansson Adler skriver i boken, *Historieundervisningens byggstenar - grundläggande pedagogik och ämnesdidaktik*, att historieundervisningen på gymnasienivå ska uppfylla ett antal samverkande syften. Elven ska, enligt Hermansson Adler, utveckla sitt historiemedvetande men även förstå sammanhanget mellan dåtid, nutid och framtid genom att förstå historien och dess viktiga begrepp för att kunna använda och dessutom själv skapa historia. Detta sker genom att låta eleven reflektera över sin egen men även andras användning av historia, därav har begreppet historiebruk fått en central plats.⁹³

Genom att låta eleverna granska tidningar från 1992, för att se hur de använder sig av kohandeln 1933 så kan man även be eleverna undersöka vilket eller vilka historiebruk som kan urskiljas i materialet. De historiebruk som finns är vetenskapligt, existentiellt, moraliskt, ideologiskt, icke-bruk, politiskt-pedagogiskt och kommersiellt.

De bruk jag funnit genom att undersöka hur *Östra Småland* och *Ölandsbladet* använde sig av kohandeln 1933 är vetenskapligt och politiskt-pedagogiskt.

Med vetenskapligt bruk menas att man vill upptäcka eller rekonstruera historien och det är främst historiker och historielärare som brukar historien på detta vis. Efter att ha granskat *Östra Småland* och *Ölandsbladet* så kan man se att tidningarna använde sig av kohandeln 1933 för att rekonstruera en ny överenskommelse med färre brister.

Med politiskt-pedagogiskt bruk menas att man vill illustrera, offentliggöra och debattera historien och brukas framför allt av intellektuella, politiska eliter och pedagoger. Här kan man se att tidningarna från 1992 belyser och offentliggör kohandelns lyckade punkter av uppgörelsen och de mindre lyckade. Man kan även se hur tidningarna debatterar om hur man kan använda sig av överenskommelsen 1933 för att göra överenskommelse 1992 till en lyckad uppgörelse.⁹⁴

Politiskt-pedagogiskt är även ett jämförande historiebruk mellan då och nu. Karlsson och Zander skriver att det politiska historiebrukets syfte är att ställa betydelsefulla politiska frågor i vår tids debatt genom jämförelser med företeelser i det förflutna. Tanken med detta är att finna vägledningen för politiska beslut för att vinna politiska fördelar.⁹⁵

Hur kommer då eleverna åt material att arbeta med?

⁹³ Hermansson Adler, Magnus, *Historieundervisningens byggstenar : grundläggande pedagogik och ämnesdidaktik*, s. 58-59

⁹⁴ Karlsson, Klas-Göran & Zander, Ulf (red.), *Historien är nu: en introduktion till historiedidaktiken*, s.59

⁹⁵ Karlsson, Klas-Göran & Zander, Ulf (red.), *Historien är nu: en introduktion till historiedidaktiken*, s. 66

I och med att dagstidningarna enbart finns på mikrofilmer så är det lämpligast att läraren undersöker tidningarna, med hjälp av en mikrofilmsläsare, och skriver ut ett antal artiklar där man kan undersöka hur dagstidningarna från 1992 använde sig av kohandeln 1933 i sina rapporteringar av blocköverskridande överenskommelser.

8. Avslutning

Syftet med uppsatsen är att främst analysera hur kohandeln 1933 och i andra hand hur den blocköverskridande överenskommelsen 1992 togs upp i dagstidningarna Östra Småland (socialdemokratisk) och Ölandsbladet (centerpartistisk) men även hur det togs upp i partiernas årshandlingar och årsrapporter i Kalmar, samt besvara uppsatsens frågeställningar.

Efter att ha undersökt Östra Småland och Ölandsbladet 1933 kan man se, utifrån Lewins spelteori, att socialdemokraternas mål med uppgörelsen var att få igenom sin arbetslöshetspolitik, till priset av att Bondeförbundet fick igenom sin protektionistiska jordbrukspolitik.

Lewins spelteori kan inte tillämpas i samband med överenskommelsen 1992 på grund av att teorin endast kan appliceras på kohandel. Överenskommelsen 1992 är en kompromiss, vilket innebär att aktörerna möts halvvägs. Enligt Lewin är kohandel kontra kompromiss två vitt skilda saker.⁹⁶

Klas Eklund, som gjort en bokanmälning på Lewins bok, *Ideologi och strategi - svensk politik under 130 år*, skriver att trots att man vet hur det gick så är det väldigt intressant att läsa Lewins redogörelse om hur Per-Albin Hansson skickligt manövrerade sig ur det hopplösa underläget vid krisuppgörelsen.⁹⁷

Dagstidningarna från 1933 och 1992 fokuserade framförallt på det svåra ekonomiska läget och den höga arbetslösheten. En annan viktig fråga 1933 var jordbrukskrisen och debatten kring margarinet gentemot smöret som livligt rapporterades i Ölandsbladet. Bondeförbundet förordade en protektionistisk jordbrukspolitik medan socialdemokraterna förespråkade frihandel.

Såväl 1933 som 1992 försämrades kronans värde och devalverades.

1933 var det en socialdemokratisk minoritetsregering som sökte stöd hos Bondeförbundet för att få igenom sitt ekonomiska program för att lösa krisen. 1992 var det en borgerlig fyrtipartiregering som sökte samarbete med socialdemokraterna för att lösa den svåra ekonomiska krisen i landet. 2014 var

⁹⁶ Lewin, Leif, *Ideologi och strategi - svensk politik under 130 år*, s.27

⁹⁷ Bokanmälning, <http://nationalekonomi.se/filer/pdf/13-1-ke.pdf>, Hämtat: 2016-02-16

det en socialdemokratisk minoritetsregering som förhandlade med Alliansen för att förhindra SD:s inflytande samt att minoritetsregeringar försäkrades om att få igenom sin budget.

Kohandeln 1933 ledde till att socialdemokraterna skulle behålla regeringsmakten i fyrtiofyra år. Den borgerliga fyrpartiregeringen som fick makten 1991 regerade landet i enbart tre år. Decemberöverenskommelsen 2014 som var, tänkt att hålla till 2022, föll samman redan efter nio månader.

1930-talet lade grunden för Sverige som välfärdsstat. Under ett par decennier upplevde landet en stark ekonomisk tillväxt som medförde en rad sociala reformer. Regering och riksdag fick mer och säga till om. Rikets budget växte för varje år och Sverige fick stora och centralt styrda enheter. Samma regler och samma standard skulle gälla över landet. Sverige hade kommit att bli ett av de rikaste länderna och ett välfärdsland med ständigt förbättrad jämlikhet.

Källförteckning

Otryckta källor

KALMAR

Kalmar folkrörelsearkiv

Centerpartiet S:a Kalmar Län, Sektion 46, Hylla 4A-4E

Centerpartiet i Södra Kalmar Län 1930-1987

Södra Kalmar centerdistrikt sammanträden 1992

Årsrapport Södra Kalmar centerdistrikt 1992

Centerpartiet N:a Kalmar Län, Sektion 47, Hylla 2C

Centerpartiet i Norra Kalmar Län: Protokoll 1933

Socialdemokraterna Kalmar Län, Sektion 20, Hylla 1A-1D

Protokoll: Kalmar Läns Soc. Dem. partidistrikt i Kalmar 1933

Socialdemokraterna i Kalmar Län - Protokoll Distriktskongressen 1991-1993

Socialdemokraternas styrelse- och revisionsberättelser för år 1933 Kalmar

Tryckta källor

Ölandsbladet [Mikrofilm], Tryckeri AB Öland, Borgholm, 1868-

Östra Småland [Mikrofilm], Östra Småland, Kalmar, 1928-2004

Elektroniska källor

Aftonbladet, <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article20925493.ab>, 2015, Hämtad: 2016-01-07

Bokanmälning, <http://nationalekonomi.se/filer/pdf/13-1-ke.pdf>, Hämtat: 2016-02-16

Kungliga biblioteket, *Nya Lundstedt*, Hyperlink: <http://www.kb.se/samlingarna/tidningar-tidskrifter/soka/Nya-Lundstedt-tidningar/>

Skolverket, <http://www.skolverket.se/loroplaner-amnen-och-kurser/gymnasieutbildning/gymnasieskola/his>, Hämtat: 2016-02-03

Svenska Dagbladet, <http://www.svd.se/kohandel-la-grunden-for-den-svenska-modellen>, 2015, Hämtad: 2016-01-06

Sydsvenskan, Ohlsson, Per T, <http://www.sydsvenskan.se/opinion/per-t-ohlsson/decemberoverenskommelsen-kohandel-for-var-tid/>, 2015, hämtad: 2016-01-07

Sydsvenskan, Ohlsson, Per T, <http://www.sydsvenskan.se/opinion/per-t-ohlsson/lage-for-kohandel/>, 2013, hämtad: 2016-01-07

Litteratur

Ahlberger, Christer & Kvarnström, Lars (red.), *Det svenska samhället 1720-2000: böndernas och arbetarnas tid*, Studentlitteratur, Lund, 2004

Florén, Anders & Ågren, Henrik, *Historiska undersökningar: grunder i historisk teori, metod och framställningssätt*, 2. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2010

Grenholm, Gunvor, Rosén, Jerker, Carlsson, Sten & Cornell, Jan (red.), *Den svenska historien. 14, Från storstrejken 1909 till folkhemspolitik*, Bonnier, Stockholm, 1979

- Hadenius, Stig, *Svensk politik under 1900-talet: konflikt och samförstånd*, 5 uppl., Hjalmarson & Högberg, Stockholm, 2000
- Hermansson Adler, Magnus, *Historieundervisningens byggstenar : grundläggande pedagogik och ämnesdidaktik*, 3 uppl., Liber, Stockholm, 2014
- Hirdman, Yvonne, Björkman, Jenny & Lundberg, Urban, *Sveriges historia. 1920-1965*, Norstedt, Stockholm, 2012
- Karlsson, Klas-Göran & Zander, Ulf (red.), *Historien är nu: en introduktion till historiedidaktiken*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009
- Larsson, Olle & Marklund, Andreas, *Svensk historia*, Historiska media, Lund, 2012
- Lewin, Leif, *Ideologi och strategi: svensk politik under 130 år*, 5. uppl, Norstedts juridik, Stockholm, 2002
- Melin, Jan, Johansson, Alf W. & Hedenborg, Susanna, *Sveriges historia: koncentrerad uppslagsbok : fakta, årtal, kartor, tabeller*, 4., rev. uppl., Prisma, Stockholm, 2006
- Ohlsson, Per T., *Svensk politik*, Historiska media, Lund, 2014
- Pehrsson-Bramstorp, Axel, *Folkförsörjningsproblemet.*, Västmanlands Nyheter, Västerås, 1934
- Tosh, John, *Historisk teori och metod*, 3. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2011
- Westman, Karl Gustaf, *Bondeförbundspolitik i orostider: Tal den 17 juni 1934*, Stockholm, 1933
- Westman, Karl Gustaf, *Bondeförbundspolitik för yttre och inre fred: tal i Linköping den 10 april 1935*, Sk. Dagbladets tryckeri, Malmö, 1935
- Östberg, Kjell & Andersson, Jenny, *Sveriges historia. 1965-2012*, Norstedt, Stockholm, 2013

